

Schéda Mária Salkaházi Sára, a szociális szeretet apostola

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Schéda Mária

SALKAHÁZI SÁRA
a szociális szeretet apostola

Szociális Testvérek Társasága
Budapest

1998

Korda Kiadó
Kecskemét

Impresszum

Schéda Mária
Salkaházi Sára, a szociális szeretet apostola

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1998-ban jelent meg a Szociális Testvérek Társasága és a Korda Kiadó gondozásában az ISBN 963 9097 28 4 azonosítóval. Az elektronikus változat a Szociális Testvérek Társasága engedélyével készült. Az elektronikus könyvet lekipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Szociális Testvérek Társasága tulajdonában van.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Előszó.....	4
Életútja	5
Sára testvér felajánló imádsága.....	8
Sára testvér egyénisége villanófényben	9
Schéda Mária: X. állomás Salkaházi Sára emlékére.....	13
Salkaházi Sára, a szociális szeretet apostola néhány kisprózai művének tükrében	15
Válogatás Salkaházi Sára írásaiból	23
Munka után... ..	23
Szombat felé (Munkáséletem egy napjának emlékére)	24
Zörög a pesti villamos.....	27
Villamoson.....	29
Ilyet is látni	30
Így történt.....	32
Andriska kilenc éve.....	33
A Varga lány meghal (regényrészlet)	38
Karácsony	42
Haragosok	45
Ima Salkaházi Sára boldoggáavatásáért.....	48

Előszó

A Szentléleknek szentelt évben, a Szociális Testvérek Társasága alapításának 75. évében adjuk az olvasó kezébe ezt a kis kiadványt. Azzal a szándékkal tesszük, hogy megismertessük Salkaházi Sára testvér lelkeségét egy olyan világban, ahol a szociális szeretetre és a vértanúságot is vállaló istenszolgálatra olyan nagy szükség van.

Kötetünk nem törekszik a teljességre, hiszen a boldoggáavatandó Salkaházi Sáráról már megjelent egy részletes életrajz (Mona Ilona – Szeghalmi elemér: Salkaházi Sára élete és munkássága, Ecclesia, Bp., 1989).

Testvérünk, Schéda Mária olyan céllal válogatott az író műveiből és elemezte szociális munkájával kapcsolatos írásait, hogy ezáltal megszólítsa a mai olvasót is akár hívő, akár hitetlen. Kívánjuk, érje el célját: a vértanú szívében élő remény sugározzák e reményében sérült világra.

Budapest, 1998. április 16.

Berkecz Franciska SSS
kerületi előljáró

Életútja

A századelő Magyarországnak egyik legpatinásabb nagyvárosa volt Kassa, centrumában a híres *Schalkház Szállóval*, mely évtizedeken keresztül a magyar művészet közismert fellegvárának szerepét töltötte be. Ez a funkciója akkor is megmaradt, amikor ifj. Schalkház Lipótnak – Sára édesapjának – korai halála után az édesanya mint igazgatósági tag dolgozott tovább a részvénytársasággá alakított intézményben. E jövedelméből tartotta el három gyermekét.

Sára 1899. május 11-én született. Iskoláit a tanítónői diploma megszerzéséig Kassán végezte. Kislánykori karakteréről a leghitelesebb képet bátyja, Lipót rajzolta meg számunkra. Fiús temperamentumú, határozott fellépésű, *erős akaratú gyermek volt Sára*, többnyire a fiúk játékaiba (pl. háborúsi) kapcsolódott be szívesen. Egyik iskolatársa s egyben barátnője mókás természetűnek, szellemes tréfacsinálónak ismerte, de megemlíti *mélyen érző szociális lelkiületét*, hűséges, kitartó természetét is. A már tizenéves korában színdarabokat író Sárát esténként szobájába be-benyitogató családtagjai gyakran találták pamlaga előtt térdepelve, fejét kezébe temetve, gondolataiba és imáiba merülve.

Egy esztendeig működik *tanítónőként*, majd (az impériumváltás után a csehek által követelt hűségeskü megtagadása miatt) elhagyja a pályát. Megtanulja a *könyvkötészetet*, dolgozik húga kalapüzletében, 1919-től kezdve írogat különböző felvidéki magyar lapokba. Még ez évben *újságírói igazolványt* is szerez.

Szülővárosa közéletében élénken részt vesz, tárcáiban, novelláiban frissen reagál az eseményekre. Hamar elsajátítja azt a (századfordulón egyébként is divatos) szimbolikus kifejezőmódot, amellyel a kisebbségbe kényszerített magyarság sanyarú sorsát megrajzolhatja. 1926-ban jelenik meg első novelláskötete *Fekete furulya* címmel.

Közben éli a művészek, újságírók könnyed, mozgékony – de egyáltalán nem a mai értelemben vett nagyvilági – életét. „*Önállóság, cigaretta, kávéház, csavargás a nagyvilágban hajadonfőtt, zsebredugott kézzel, friss vacsora egy kis kocsmában, cigányzene...*” – írja naplójában korábbi életmódjáról.

1922–23-ban néhány hónapig eljegyzett menyasszony. Völegényét mint édesanyja egyik ingyencsinos diákját ismerte meg, aki később gazdatisztnak tanult. Sára hamarosan ráeszmél arra, hogy a vidéki gazdatisztnak élete nem az ő örökmozgó, szuverén egyéniségének való, és visszaküldi a jegygyűrűt. Mindemellett már jelentkezik a szívében egy **belső, hívó hang** is, az éledező hivatásé... Ő maga így ír erről egy visszaemlékezésében: „*És ha az Úristen foglalt le magának?... Az első szó már elhangzott, s te meghallottad! És mégis bizonytalan vagy! Nyugtalan, kereső, vergődő. Mert van valami, ami miatt nem válaszoltál... Talán foglalkozásod, amelyben annyi örömet találsz, ... talán csak az a néhány filléres cigaretta, amelynek széteszló füstje mégis olyan áthághatatlanul burkol be.*” **A hivatásért való harc éppen tíz évig tartott** Sára testvér életében.

1927-ben ismerkedik meg a Kassán letelepedő szociális testvérekkel. 1928-ban elvégzi az általuk szervezett szociális és népjóléti tanfolyamot, és lélekben egyre közelebb kerül a Társaság szelleméhez. Még ez évben „háztűznézőbe” megy a budapesti anyaházba, ahol kissé furcsállják ugyan túl modern, cigarettázó stílusát, de nem vágják el útját a Társasághoz. Sára belátja, hogy változnia, bizonyítania kell, s kemény küzdelmek árán rövid időn belül *leszokik a dohányzásról* és az újságírói élet kínálta „szabadságról”, hogy ráléphessen az Istennek adott lélek belső szabadságának új távlatokat nyitó útjára.

1929-ben elfogadják jelentkezését a Szociális Testvérek Társaságába. Februárban megkezdheti a noviciátust a szegvári házban. A fogadalomtétel előtti hónapokat már Kassán

tölti, ahol a *karitás szervezésének* munkája várja. Első fogadalmát 1930 pünkösdjén teszi le Szegváron. Jelmondata egyetlen szó: „**Alleluja!**”

A hivatásért vívott harc nem ér véget a belépéssel, az első örömteli hónapok után újra kezdődik. (Nem véletlen, hogy amíg egy szerzetes eljut az örökfogadalomig, jószerével tíz évet kell várnia, érlelődnie!) Sára testvér akaratos, elismerésre vágyó egyéniségének a szerzetesi élet kívánalmaihoz igazodni éppúgy nem volt könnyű, mint az, hogy erőfeszítéseit vajmi kevésbé értékelték. Gyakran félreértették, gyakran azonosították őt múltjának rávetülő árnyékával. Nemegyszer szenvedett a középszerűségtől, attól, hogy magasabb intelligenciáját egy látszólag kicsinyes keretbe kellett belegyömöszölnie. De a természetfelettiért való küzdelmet soha nem adta föl. „*Keresztül kellett gázolnom önmagamon... hogy önmagamat lerázva, megsemmisítve ráismerjek önmagamra, ráeszméljek énemre*” – írja egyik testvérének.

1932 őszén áthelyezik *Komáromba*, ahol a kassaihoz hasonló szolgálatot teljesít, de sokkal nehezebb körülmények között, igazi túlterheltségben. Azonkívül, hogy a karitás munka élén áll, gyermekkonyhára felügyel, heti huszonhat órában hitoktat, szerkeszti a *Katholikus Nő* című folyóiratot, egy kegytárgyüzletet vezet, felügyel a szegények menházában, családokat látogat. 1934-től megbízzák a szlovenszki magyar nők szervezésével. Eszterházy Lujzával létrehozzák a *Katholikus Nőszövetséget* –, Sára 1937-ig a mozgalom országos vezetője. Állandó levelezésben áll nyolcvan egyesületi vezetővel, kurzusokat szervez, beutazza a Felvidék és Kárpátalja városait, előadásokat tart a katolikus lányoknak és asszonyoknak.

1934-ben – igen kimerült állapotban – visszahelyezik Kassára, s mivel előljárói idegállapotát hivatásbeli bizonytalanságnak ítélik, ez évben *nem tehet fogadalmat*. Ezzel kezdődik élete legnagyobb próbatétele, ami oly sok szentnek kijutott, az ún. „jók általi üldözés”. Sára testvér Jézus szeretetéért mindent kész elviselni: „*Fel akarom vértetni lelkemet az eljövendő nehézségekre. Nem kérem Uram, ... de ha küldöd, el akarom fogadni szeretettel. Előre akarok készülni erre: bárki részéről érjen a megnemértés... úgy fogadjam, mint olyan fordulatot, amely mindig jobban kapcsol Hozzád!*” S a következő esztendő lelkü megpróbáltatásaiban érlelődik meg benne az **Isteni Jegyessel való állandó, bensőséges együttlét kegyelme**.

„*Egyetlen boldogság az Úristenénél lenni, de ez azután olyan boldogság, hogy emellett eltörpül minden*” – írja barátnőjének.

1934-ben, a fogadalom nélküli évben semmit sem változtat fogadalmatlan életvitelén. Ekkor támad benne először komoly vágy a missziós tevékenység iránt. Teljes hűségben és alázatban végzi tovább munkáját. Rendületlenül helytáll a leányifjúság szervezésében, előadó körútjainak témája a keresztény házasságra való felkészítés.

1937-ben a Brazíliában élő magyar bencések szociális testvéreket kérnek missziós munkára. Slachta Margit főelőjáró (ismerve Sára testvér vágyait), nem tagadja meg e kérést. Hogy e terv valóra válhasson, Sárának először magyar állampolgárrá kell válnia. E célból 1937 augusztusában végleg elhagyja Kassát, és *Budapestre költözik*. Az anyaházban mindig olyan beosztást kap, amilyen munkára épp nincs ember. *Egy év alatt tizennyolc féle munkaterületen találjuk*.

1938-ban a Katholikus Háziasszonyok Országos Szövetségében dolgozik, majd a háztartási alkalmazottakkal foglalkozik az ún. Zita-körökben.

Időközben a második világháború szomorú fejleményei miatt lehetetlenné vált a brazíliai misszióba utazás. „Már nem kérem azt se, hogy kijuthassak Brazíliába, csak azt kérem, hogy szentül élhessek, szentül szolgálhassam Istent” – írja naplójában.

1938–39-ben Sára testvér a szepesi, kassai, majd a técsői és a rahói járás szociális előadója. 1939-ben a Katholikus Női Szociális Képzőben is tanít.

1940 pünkösdjén leteheti örökfogadalmát. Új jelmondata: „Alleluja! Ecce ego, mitte me!” (Íme itt vagyok, engem küldj!)

Nevét 1942-ben – amikor a németbarátság következtében sokan visszaveszik eredeti német nevüket –, *Salkaházira* magyarosítja.

Slachta Margit és a Szociális Testvérek Társasága minden eszközzel küzd az országot elárasztó nemzetiszocialista mótó ellen. Ez komoly veszélyekkel jár, amit a testvérek tudatosan vállalnak. Sára testvér 1940 áprilisában így ír naplójában: „...a kínzástól! ne féljek, az apró testi gyengeségeket fogadjam szívesen, a halálnak örüljek”.

1941 februárjától a *Katholikus Dolgozó Nők és Leányok Szövetségének országos vezetője és a mozgalom lapjának szerkesztője*. Három évig dolgozik itt, ez idő alatt öt új otthont alapít közel háromszáz férőhellyel. Elkezdí az első magyar Munkásnő Főiskola építését. Állandóan utazgat, tanulmányi és lelkinapokat tart, gyűléseket szervez. *A DL újság vezércikkeiben határozott katolikus ideológiai programot ad az elpogányosodott, fasizálódó közszellem ellenében. Egyre jobban ég benne a vágy, hogy felajánlhassa életét „azon esetre, ha Egyházüldözés, a Társaság és a testvérek üldöztetése következne be”* (idézet életfelajánlásából). Az engedélyt megkapja, és **az életfelajánlás** – teljes titoktartással – a központi és a kerületi előljáró jelenlétében **1943 szeptember végén vagy október elején megtörténik** a budapesti anyaház Szentlélek kápolnájában.

1943-ban Árpád-házi Boldog Margitot a szentek sorába iktatják. Az 1944-es ünnepségsorozat keretében március 19-én Budapesten a Magyar Művelődés Házában (ma Erkel Színház) *előadják Salkaházi Sára Fény és illat című, Szent Margitról szóló misztériumjátékát*, mely az Isten- és emberszeretet hősi apoteózisa. Az előadás után a hatóság berekeszti a DL ezt követő gyűlését. Ez a nap a *német megszállás* sötét napja, melytől kezdve a zsidókra és ellenállókra halál leselkedik.

A szociális testvérek kivették részüket az üldözöttek – nem kis bátorságot igénylő – menekítéséből. Mintegy ezer ember köszönheti nekik az életét, közülük közel száz személy szerint Sára testvérnek. A Társaság összes budapesti és vidéki háza tele volt hamis papírokkal felszerelt bújtatottakkal.

1944. december 27-én a nyilasok körülzárták a *Bokréta utcai munkásnőotthont*, amely Sára testvér vezetése alatt állt. Zsidók után kutattak, s négy gyanús személyt, valamint *Bernovits Vilma hitoktatónőt* őrizetbe vették. Sára testvér éppen nem tartózkodott a házban, csak végszóra érkezett meg. *Kikerülhetett volna a letartóztatást, de nem tette meg.* Mint az otthon felelős vezetőjét, őt is elhurcolták, s egy szemtanú szerint még aznap este mind a hátukat – mezítelenre vetkőztetve – *a jeges Dunába lötték.* A kivégzés előtti percben Sára testvér *gyilkosai felé fordulva letérdelt, és égre emelt tekintettel nagy keresztet vetett magára. Isten elfogadta életfelajánlását, vértanúsága betejesedett.*

Az antifasiszta és zsidómentő akciókban kockázatokat vállaló szociális testvérek közül senkinek nem történt bántódása, a világháború pusztításai következtében egyetlen testvér sem vesztette életét.

Salkaházi Sára boldoggáavatási eljárásának megkezdését a Szentszék 1997. januárjában engedélyezte.

Sára testvér felajánló imádsága

„Ó, fölséges Szentháromság! Legkegyelmesebb Atyám! aki engem végtelen szeretetből megteremtettél s jóságos irgalmadból gyermekeddé fogadtál, ó édes Jézus Krisztusom! aki szent véreddel engem megváltottál s végtelen jóságodból jegyesednek választottál, ó drága Szentlélek! aki a kegyelmek bőségét zuhogtatod rám s aki nekem méltatlannak a hivatás kegyelmét és a Társaságot ajándékoztad, ó legteljesebb Szentháromság, én ma a Társaság és a Testvérek iránti hálából és szeretetből felajánlom magam, mint

a Társaság áldozatát!

azon esetre, ha Egyházüldözés, a Társaság és Testvérek üldöztetése következne be és legbölcsebb végzésed szerint gondviselésed tervében nem lenne benne halálom:

fogadd el az én halálomat minden fájdalmával együtt váltságul a testvérek – különösen az öregek, betegek és gyengék életéért és bűnös, nyomorult életem fejében kíméld meg az ő életüket és kíméld meg őket a megkínóztatástól, fenyegetésektől, főként pedig a hűtlenségtől: Irántad, az Egyház, a hivatás és a Társaság iránt.

Amennyiben pedig isteni végzésed terveiben az én halálom benne foglaltatik, ebben az esetben is fogadd el életemet-halálomat, mint értük való áldozatot.

Ezt a felajánlást teszem Lelkiatyám és Elöljáróim engedélyével, édes Szűz Anyám keze által, Szent József, Szent Benedek Atyánk, ávilai Nagy Szent Teréz, Szent Sára és Szent őrzőangyalom segítségét kérve, nem a magam erejében, hanem a teljes Szentháromság kegyelmében bízva. Ámen.

Ó édes Jézusom, teljes megnyugvással és készséggel fogadom már most a halál azon nemét, amely Neked tetszik, az összes vele járó gyötrelmekkel, fájdalokkal és szenvedésekkel együtt.

Ámen.

Sára testvér egyénisége villanófényben

„Jól van, te hűséges, derék szolga.
Minthogy a kevésben hű voltál,
sokat bízok rád: menj be urad örömébe.”
Mt 25,21

Kire bíz az Úr sokat, kire bíz nagy dolgokat, amelyekhez társul az Ő öröme? Aki a kicsiben hű volt. A nagy megbízatást sok, kicsinek tűnő feladat hűséges teljesítésével lehet kiérdemelni. A Szentírás tanítja ezt, nincs okunk kételkedni benne, hogy másképp is lehetne.

Hallhattunk már olyan véleményt, hogy egyszerűbb egy hirtelen, nagy odaszánással nem mindennapi hőstetteket végrehajtani, mint csendes, hűséges, mindennapi odaszánással az úgynevezett kis dolgokban kitartani. A gyakorlat mégis azt mutatja, hogy nem tud világcsúcsot ugrani az, aki nem készül fel erre a napi edzések öngyötrő fáradalmaival. Kolbe atya ragyogó áldozatát egy odaadott élet napi aprómunkája készítette elő. És Krisztus minden vértanújának életáldozatát is, hiszen maga a Mester is harminc csendes, Istenben elrejtett év után indulhatott a Golgotához vezető útra.

Sára testvér sem kivétel ez alól.

De melyek azok a „kis” dolgok, amelyekben ő hű volt, hogy sokat, hogy nagy dolgokat bíztak rá, s bemehetett Ura örömébe?

Naplójában olvashatjuk: „Lehet, hogy néha egészen kicsi, csekély és egészen prózai dolog az, ami a lelket leköti. Talán egy szem kockacukor vagy egy falat kenyér. Ne mosolyogjam le ezeket, ne mondjam, hogy ezek olyan semmiségek, amelyek szóra sem érdemesek a lelkiéletben. Lássam egészen tisztán, hogy az a szem cukor jelenti a boldogságot vagy az a darab kenyér. Próbáljam elvenni magamtól, s ha egy icipicit fáj is, világos, hogy ragaszkodom hozzá, mondjak le! Legyek szabad mindentől, nemcsak a nagy dolgokban, hanem legfőképpen legyek szabad az apróságoktól.”

A hűséges és derék szolga bölcsessége szól a következőkből is: „Akarhatom a magam boldogságát, de csak az Úristen akarata után. Isten elgondolása nem az az emberről, hogy szenvedjen. Isten boldog, örömteli embert akar. Csak emberi gyarlóságból az ember, ha boldog, nem tudja úgy szeretni Istent, mint amikor szenved. A szenvedéssel az Úristen mintegy kisajtolja a nagyobb szeretetet.”

Naplóiból tudjuk azt is, milyen ádáz harcot vívott kevélysége, önérvényesítése ellen, mennyit küzdött a felebaráti szeretet kimunkálásáért. Akaratának megfeszítésével kitartóan dolgozott, százszor és ezerszer újra kezdett. Acélossá edzett akaratereje bámulatra készítheti a mai fogyasztói társadalom akaratgyenge emberét, sőt elgondolkoztathatja a könnyű lelki sikerekre, látványos lelki élményekre számítókat is. És visszaállíthatná az akarat tekintélyét a lelki életben. Csodálhatjuk az Úristen formáló kezét, amint Sára testvér Neki adott életében dolgozik, s épp fogyatékságaiból formál hősi erényeket a kegyelemmel együttműködő lélekben.

Egy egészen korai, 1921-ben megjelent gyönyörű meséjében, a *Ködfiben*, Sára testvér olyan sorokkal jellemzi a mesehőst, amelyeket prófétai ihletésű önjellemzésnek tekinthetünk. Huszonkét évesen – természetesen nem erre törekedve – megírta saját lírai nekrológiáját.

„Finom fekete haja volt. És a finoman ívelt szemöldök alól csak úgy szórta, csak úgy pazarolta szeme a jóságot.

Nagy, kitágult szíve volt. Az egész világot beleölelte egy kitarult öleléssel, és felitta a bánkódok könnyeit, a nyomorgók ráncos gondjait elsimította, a kesergők jajongó panaszait megvidámította.

Csak járkált, bolyongott szerteszét, és tett...

Ismerték már mindenütt. Híre végigszaladt sebesen az országon. Emberi szájak szószárnya toltá hírkocsiját, hálaszavak suttogása lövellte nevét szerteszét... Senki által nem hallható, nem látható muzsikaszert birtokában volt, és a muzsikaszert csak neki zenélt. E búvdallamokra figyelt, és ezek után tett. És e muzsikaszert sohasem tévesztette meg őt.

Egész életét jótevészekkel bolyongta át. Finom fekete haját már sűrű vonásokkal festette fehérre a közeledő tél, – melyet ő nem várt meg.

Meghalt. És a halott Ködfit sokan vették körül. Kik sírásos őszinteséggel, kik kíváncsi balgasággal.

És akadt valaki, aki Ködfi varázslatos muzsikaszertét akarta megkeríteni, és hiába kereste, kutatta, nem volt sehol... A muzsikaszert Ködfi kitágult szíve volt.”

Hogy ezt a kitágult, – szívének muzsikaszertét a Szentlélek hangolásában figyelő – lelket megértsük, nekünk elsősorban a magunk szívébe rejtett muzsikaszertre kell figyelnünk. Talán ez is valamiféle „Szentlélekben való kommunikáció”, s legalább olyan rejtélyes, mint az, hogy miért nem adhattak az okos szüzek a balgáknak olajat. Ha nem ezt a módszert követjük, olyan titkokat feszegetünk, amelyek nyitját sohasem fogjuk megtalálni, mert Isten minden lélekhez egyedien szól, egyszeri, soha meg nem ismételt módon, ezért (más számára) soha meg nem ismételt módon is. A szentek titkait nem tudhatjuk meg.

Ám megtudhatjuk a szentté levés mikéntjének titkait írásaikból, életpéldájukból, de csak akkor, ha magunk is szentté akarunk válni Isten rólunk való gondolata szerint. Csak ez az egyetlen út járható, hiszen elméleti úszásoktatás sincs. Másként issza a pohár vizet, aki szomjas, és másként, aki nem. Isten iskolájában mindannyian magántanulók vagyunk. S ez már igazán a titkok titka, mert kizárólag az Istené. A lepecsételt forrás.

„Csak Krisztus érti meg a lelket és senki más! – sóhajt fel naplójában Sára testvér. – Krisztusom, Te úgy látod a lelkeket, ahogyan én nem tudom. Ugye tudod, hogy Téged akarok, Téged kereslek? Először úgy próbáltam, hogy: emberszíveken át Isten felé. Most úgy akarom, hogy Krisztus szívében át jussak az emberekhez.”

Ki képes erre? Csak az, akit az Úr erre meghív. A hivatás csirája jóval a Társaságba lépés előtt ott élt Sára testvér lelkében, amikor még sejtelve sem volt a jövőről, amikor maga a Társaság is alakulófélben volt, a húszas évek elején. De hogy a lelkek mentésének apostoli munkájára már akkor küldetést érzett, azt az 1926-ban megjelent novelláskötete, a *Fekete furulya* is bizonyítja.

A *Jó föld* című szimbolikus elbeszélés főhőse, EGY (ez a neve), az élet poros útjait valami halk, könnyes mosollyal, lehajtott fővel járja. Egyszer valaki megkérdezi tőle:

- „Miért van a fejed lefelé? És a szemed?”
- Keresek.
- Hát mégis elvesztettél valamit?
- Nem.
- Hát mit keresel?

Egy felemelte lefelé fejét. Szemét rátette a másik szemére. És szeme olyan szép és olyan jó volt, hogy a másik szíve kalimpálni kezdett Egy jó szemétől.

És Egy mondta:

- Lelket. Lelkeket. Lelkecskéket.
- A másik szeme butásan kikerekedett:
- Mit? Mit keresel?
- Lelkecskéket. Szegényke lelkecskéket.
- A... a porban?
- A porban.”

„És egyszer talált valakit. Ott ült a porban. Lány. Fiatal. Még arcán is elfeküdt a por. Poros volt,... és sose rázta le magáról a port. És a por nagyon nyomhatta, mert nagyon fáradt volt. Arca is, szeme is, szája is fáradt.

Szomorú fáradtság és fáradt szomorúság volt arcán, szemén, száján. Egy meglátta. Csendesen mellé ment és leült mellé...”

Ezután egy csodálatosan egyszerű beszélgetés következik, majd Egy így fejezi be:

„És látod itt az útszélien a fűszálakat? Porosak. Porosak! De milyen porosak! Jön az eső, és szépen lemossa a port. Le a földre. Az eső megtisztítja a portól. A por földhöz tapad. És ismét föld lesz. Csak eső kell. Eső. Eső. Szép, életet, megtermékenyítő eső. Mert minden föld jó. És ha nem jó, hát jóvá lehet tenni. És akkor, ha a Magvető beleveti a magot, majd teremnek a földek, némely százannyit, némely hatvanannyit, némely harmincannyit.”

E beszélgetés során – ma azt mondanánk – a lány megkapta a könnyek adományát, és jó földdé vált a lelke. S aki ennek eszköze volt, az ment újabb lelkecskéket keresni a porban, ment Krisztus szívére át az emberekhez.

Mi ennek az útonjárásnak a módszere? Sára testvér naplójában rábukkanhatunk: „Értelmünk táplálkozzék Krisztus igéjével: az igazsággal. Az Ő gondolata legyen a mi elménk tápláléka. Az Ő szeretete tanítson minket szeretetre. A lélekmentés sok szeretetet és áldozatot kíván. Talán az életet is kívánja.”

A lelkek mentésének apostoli munkája a szociális testvéri hivatásban eggyé válik a bajok megelőzésén való tevékenységgel, ami nemcsak a bajok orvoslása, sokkal inkább a bajok elsimítása. Sára testvérnek egy, ugyanebben a kötetben megjelent szimbolikus elbeszélése, a *Jajsimító* már mintha értené ezt. A novella hőse „felfelé ment. A magas hegyre akart jutni. Magas volt a hegy. És nagy a fáradtság. De ott akart lenni! A tetején. Nagy akarással ment tehát.

Néha letört a nagy akarása, kimerült lihegésbe. Ilyenkor meg-megállt. De nem nézett vissza.

Akkor is, megállva is csak felfelé nézett. Nem az utat nézte, amit megtett, hanem amit meg kellett tennie.

És minél feljebb ért, annál jobban verte a fáradtság. Ilyenkor sokáig állt. Sokáig fúrta akaratos szemével a megteendő utat, addig, míg újultán feltombolt benne a felfelé való törtetés.

És ment felfelé, lihegve, bukdácsolva.”

A szimbolikus hős, akinek se neve, se kora, se neme nincs, – tehát egy lélek, aki a magasba tör, – felér álmai hegyére. De ott valójában sötétség fogadja, ami nem más, mint az önkeresés hiábavalósága (mert szent hegymászásaink célja öntudatlanul is gyakrabban önmagunk, mint Isten). A hiábavalóság és a sötétség tapasztalata félelmet ébreszt a lélekben mindaddig, míg „egy titkos hang” meg nem szólal mellette. E hang tulajdonosa megtanítja látni és hallani mindazt a jajt, szomorúságot, amit a völgyben részvétlenül maga mögött hagyott. „Akkor nagyot lendült, és nekiszaladva a sűrű sötétségnek, rohanni kezdett lefelé.”

„... kereste a jajos szájakat. És ha talált jajgatót, annak megsimította szenvedő arcát. És addig simogatta, míg elsimította a jajt.

Akkor boldog volt, és új jajgatót keresett.

És minden elsimított jaj után boldog mosolyú arccal hálálkodott:

– ... hogy megláttam a lobogó szíveket, hogy meghallottam a szörnyű jajokat, hogy nem maradtam átokmagasságban, szitoksötétségben, hogy visszatértem áldásmélységbe, békevilágosságba: köszönöm, köszönöm, köszönöm.”

Íme a téren és időn diadalmaskodó isteni meghívás „titokzatos hangja” hogyan szólal meg már 1926-ban egy majdani szociális testvér, egy majdani vértanú lelkében, aki ekkor még az önkeresés hegyére törtet, – s maga sem tudja még mi, azaz KI vár ott rá! De AKI várta, az már tudta. Ismerte, öröktől fogva ismerte jegyesét, akit a kényelmes polgári életből kiszólítva

a jajgatókhoz fog küldeni. Még a mai rohanó élettempójú ember feje is beleszédül annak a lázas tevékenységnek szemlélésébe, amely mint forgatag, mint „az élettevékenység elragadtatása” sodorta Sára testvért a szociális munkában.

A tennivalók tömegében, az elismerések ellenére is tudta, hogy minden dicsőség Uráé. Így ír naplójában:

„Semmi sincs magamból, hanem minden a Tiéd! Mindenem, amim van, az Úrtól van. Mit adhatok az Úristennek? Magamat? Munkámat? Akaratomat? Más is adhatja azt. Semmi értékes kincsem nincsen, semmi ritkaságom nincs, csak olyat adhatok, amit más is adhat, és talán jobban, odaadóbban, teljesebben adja. Íme, így látszik csak meg, milyen koldus vagyok, de így látszik az is, milyen kevély vagyok, olyat akarok adni, amit más nem adhat. Nagyszerű tanítása az Istennek: csak ennyit, csak ennyit adhatsz! Milyen nagyon egyszerűnek és alázatosnak kell lennem, s milyen nagyon hálásnak, hogy mindezek dacára akarja tőlem ezt az Úristen. Akarhatta volna mástól is, és megelégszik velem.”

Így vezetgette az alázatosság útján Sára testvért „a titokzatos hang” tulajdonosa, és a sok jajsimítás közben megismertette vele arcvonásait. Így vitte őt mind közelebb Önmagához – egyelőre nem a színváltozás, csak a Golgota hegyére, a mindennapok vértanúságán át a véres tanúságtételig. Közel engedte Szent Szívéhez a mély imában, megmutatta neki sebeit félreértettségében, feltárta keserűségét mellőzetéseiben, s megtanította a boldogságra a lelki gyötrelmek közepette. „A kevésben hű voltál, sokat bízok rád: menj be Urad örömébe!” Ez a „sok” a nagy megpróbáltatások, sőt a „nagy halál”, (amit Sára testvér kifejezetten kért a maga számára egy társasági nagypénteki keresztúton, ahol neki a XII. állomás jutott), megadatott neki. A Golgota hegye a vértanúságé, de aki itt helytáll, az már szívében Ura örömében van. Sára testvér számára is így vált a Golgota hegye a mennyei színváltozásé, ahol életének minden titka megoldódott, s beleveszett egy nagy folyam jeges áradatába, valójában az Isteni Szív lángtengerébe, hogy számunkra így maradjon meg nekünk adatott szent titoknak.

Titok maradt a közösségből való kitaszíttóságának közösséghez kapcsoló élménye. Titok a mosolya,... a nagy keresztvetése,... írásainak sajátos modorossága,... állandóan félreértett iróniája, ...és csak igen kevesek számára érthető öniróniája. Az maradt a harc, amit a benne élő szeretet megtisztulásáért, a folytonos küzdelemben való újrakezdésért vívott. Paradoxonnak tűnik a lélek teljes magányának és az Istennel való együttlét boldogságának összefonódása is.

Hajtsunk fejet e titok előtt, Sára testvér életáldozatának misztériuma előtt, mert minden titok nyitja, az Úr Jézus nekünk is adta magát. Őt kell megismernünk a magunk titkának törvényei szerint, s Őbenne érthetjük meg testvéreinket.

Aztán elindulhatunk jajsimogató és lélekmentő útjainkra, hogy megéljük a magunk életének megismételhetetlen misztériumát.

Schéda Mária: X. állomás Salkaházi Sára emlékére

Megfosztottak ruháidtól,
s Te beburkolóztál a keresztbe.
Úgy tekintettel rájuk, mintha drága ékszerrel is felékesítettek volna,
térden állva fogadtad a mennyegzős köntöst
s hozzá a koronát, amit készített neked a Mester,
s éppen általuk, akik nem tudták mit cselekszenek,
éppen általuk s talán értük is,
meg azokért, akiket megfosztottak ruháiktól,
mielőtt hosszú sorokban elhajtották őket a soha vissza nem térés kapujáig,
értük, akiknek nem volt mibe burkolózniuk,
pedig rájuk is várt a mennyegzős köntös annak érdeméből,
Aki először engedte, hogy mindenétől megfosszák,
Aki vállalta, hogy alászáll a poklokra,
 hogy utánuk vigye nemcsak a köntöst,
 de a koronát is,
 az ékszert is,
 szívének vérét, a szívet, melyet lándzsa járt át,
vagy golyó, kés vagy a szétszaggató fájdalom tüze.
Őértük tetted Te is, meg a közönyösökért, a szájtátiakért,
a Golgotát messziről lesőkért, de oda soha föl nem
merészkedőkért, a hamis testvérekért, a testvérekért...
a testvérekért...
„Ha áldozat kell, itt vagyok, rajtam végy be mindent!”
Rajtam végy be mindent! Csak őket mentsd meg,
 a gyengéket
 az ingadozókat
 a rettegőket
 az elmenőfélben lévőket
„Itt vagyok, engem küldj!”
Ez itt az utolsó állomás, egy lépést sem kell tenned
tovább, oda mész, ahová nem akarod, más övez fel
téged.
„Alleluja, alleluja, itt vagyok, engem küldj!”
Burkolózz be a keresztbe, mert ráfektetnek, mint a
Mestert, tovább nem mehetsz ennél, ez az utolsó
állomás, a kereszt már az Ő titka lesz, csak burkolózz
be, drága testvér, ebbe a nagy keresztbe,
mert ráfeszülsz,
 de már le is vesznek,
 már el is vetnek, messzire, messzire,
búzamag leszel a föld mélyében,
a pokollá vált föld jéghideg áramában, messze sodort búzamag
a soha vissza nem térés kapujáig,
hogy utolérd őket, akik nem tudtak beburkolózni e
kapu előtt.
Ott vár a Mester, hogy segíts neki,

mert sok a mennyegzős köntös, sok a rémületbe
fagyott arc,

a jéghideg torlaszok közt vergődő szív, –
kell a szíved meleg vére, hogy az Övével vegyíthesse,
mert ékszer is kell a hófehér köntösre,
s aki adja, az koronát kap.

„Itt vagyok, alleluja!

itt vagyok, alleluja!”

Itt vagyunk, itt vagyunk... Keresztbe burkolózók serege, hófehér köntösre váróké,
vérző szíved érdeméből,

a vérző Szív érdeméből irgalomért esengők,

a soha vissza nem térés kapuja előtt néhány lépéssel bátorságot koldulók,

jégtorlaszok közt vergődő,

egymásnak ütődő, koppanó szívek,

hússzívre vágyók,

hogy búzamaggá lehessünk a Golgota földjében,

a színeváltozás magaslatán,

hússzívre vágyók, hogy minket is küldj oda, ahol más

övez fel, oda, ahová nem akarunk menni,

pedig ott Te vagy

és a száznegyvennégyezer pálmaágot lengető, ruháitól

megfosztott hófehér köntösű,

a gyengéért

az ingadozóért

a rettegőkért

az elmenőben lévőért.

Itt vagyok, engem küldj!

Itt vagyok, engem küldj...

engem... engem... engem...

Alleluja!

Elhangzott 1997. január 19-én, a Duna-parton, a kivégzés helyén Salkaházi Sára és
vértanútársai tiszteletére – a MAZSIHISZ jóvoltából – újra felavatott emléktáblája előtt.

Salkaházi Sára, a szociális szeretet apostola néhány kisprózai művének tükrében

„Hogy valakinek a lelkében
ott él-e az isteni szeretet lángja,
észreveszem szavaiból.
Nem amikor Istenről beszél, hanem
amikor földi dolgokról szól.”
(Simone Weil)

Salkaházi Sára újságírói pályája 1919-ben kezdődik. 1919. február 2-án jelenik meg első írása Syphax álnéven a kassai *Esti Újságban*. Ezekben az években igazán emberközelségben él. Tárcái, életképei, novellái egyrészt a kisebbségbe szoruló magyarság keserves sorsáról, másrészt a szegények, a filléres gondokkal küszködő munkások, a nyomorban tengődő munkanélküliek sanyarú helyzetéről tudósítanak, – igazi együttérzéssel.

Hogy ez a mély beleérzőképesség kialakuljon benne, ahhoz – alapvető lelki irányultságán kívül – szükséges volt az a sok tapasztalat, amit a könyvkötő műhelyben szerzett. Itt a diplomás tanítónőt egyáltalán nem részesítették külön elbánásban. A munkásnőknek kijáró napi robotot, az iskolázatlan vagy félművelt emberek stílusát, életvitelét, hétköznapi megkérgesedését bőven volt alkalma megfigyelni, sőt a saját bőrén is megtapasztalni. A trianoni elszakadás utáni magyar kisebbség sorsa is mindennapjainak alapélményévé vált. Szeme előtt játszódtott baráti köre nagy részének kényszerű kivándorlása, talajvesztése, egzisztenciális ellehetetlenülése. Az akkori Cseh-Szlovákiában a magyarság nyílt vagy burkolt üldözése napirenden volt. A műhelytapasztalatokról főleg életképeiben, novelláiban, a magyarság sorsáról a *Mindennapi kenyérünk* című (mindmáig kézirat) regényében rajzol valós képet az író.

Megdöbentő realitással tárja elénk túlórázásainak emlékét a *Munka után*¹ című rövidke írás. Személyes átélésből forrászó karcolat ez a lelket ölő hajszáról, amely a hosszú heteken át egész nap éjfél robotoló munkást elzárja a napfénytől, az élet megannyi „ragyogásától, szépségétől, értékétől”. A piszkos, nyirkos, sötét műhely bezártsága és a kint tomboló élet kontrasztja – a túlórázás utolsó napján – váratlan felismeréssel tölti el a munkáslány szívét. „És ez öl” –, jajdul fel a kapun kilépve. Egy kiáltás, egy sikoltás, egy tiltakozás ez a néhány sor a vadkapitalizmus huszadik század eleji magyarországi munkássorsa ellen. Sárát ilyen élményekkel (is) érlette az Úristen szociális testvérré. A hivatás hajszálgökörei ezekbe az egészen hétköznapi, egyáltalán nem lelki, hanem zsigerekig ható idegi küzdelmeknek, tapasztalatoknak szűrkeségébe nyúlnak.

Hogy lázad-e ellenük?: 1926. március 1-től a Keresztény Szocialista Párt lapját, „A Nép”-et szerkeszti. 1926 novemberében határozza el, hogy ezentúl írásaiban kizárólag a munkásokról, munkásnőkről, az élet peremére szorult proletárokról fog írni, mert „a munkásság olyan nagyon egyedül áll.”²

Ha ebben az elhatározásában nem segítik saját élményei is, valószínűleg ez nehezebben ment volna. A korai zsengek szecessziós és szimbolikus stílusával szakítva, a magyar realista próza legjobbainak nyomdokába lépve, stílusa valóságshűvé, közérthetővé és művészien mértéktartóvá válik.

¹ Új Élet, 1933. II. évf.

² A Nap, 1930. II. 15. Címlap. Fogjuk meg a kinyújtott kezeket...

Megdöbbenő a „*Szombat felé*”³ című, naturalisztikus eszközöktől sem visszariadó novellája. Az alcím: „Munkáséletem egy napjának emlékére”, már utal a háttérben meghúzódó személyes élmény hitelesítő voltára. A kemény, testet, lelket ölő, nem nőnek való nyomdai munka mozzanatait eleveníti fel az elbeszélés, és egyben azt az örömet is, amit a kegyetlen munkatempón, a kínos fáradtságon és önmaga gyengeségén felülemelkedni tudó, erős lelkű fiatal lány érez a szabadnap és a túlórapénz miatt. Voltaképpen ebben a kis prózai jellemképben maga az író nő mutatkozik be néhány markáns, szénrajznyi vonással. Kendőzetlenül adja elő keserves küzdelmét az elvégzendő túlmunkával és saját kimerültségével.

„Pihenni! Lefeküdni! Jaj! Hazamenni! Hazamenni! Zuhan, csattog a kés: hazamenni!
Kész vagyok.

Állok.

Mozdulni sem tudok.

A kezem még mindig markolja a gépkést. Szinte erőszakkal fejtem le róla ujjaimat. De azok nem akarnak kiegyenesedni, úgy maradnak markolósan: semmit markolva”.

Lemeztelenített realizmussal vall indulatairól: „Mohón habzsoltam a vizet...”

„Nekidühödt gondolatokkal szidom őket. És mindenkit...” „Ez a nevetés dühösre pofoz...”
„A feltoporzékoló düh új erőt ad.”

Olyan jellemmel találkozunk itt, aki indulatait kemény akarattá acélozza. Szó nélkül, befelé gyúrt fogcsikorgatással dolgozik, nem tör ki, nem látszik rajta az ellenállás, önfegyelmel uralkodik magán. Csak a vízivás (a test fáradtságának enyhítésére) és a dohányzás (a lélek pótcselekvése) utalnak a küzdelemre. Indulatait be tudja fogni egy jó cél érdekében, s a megkezdett úton épp az indulat táplálta energiák segítik. Önmaga és a körülmények fölötti győzelme új erőt ad neki. Ez vezet el végül a megenyhüléshez, a szív békéjéhez, a katarzishoz, (mely nélkül Schalkház Sára írásai elképzelhetetlenek.)

„S míg az ebédet eszem, addig extázisos örömem megenyhül boldog, vasárnapba szaladó, szép, csendes békévé.”

Sára testvér nem túl erős fizikumú, és lelki érzékenysége is fáradékonnyá teszi. Erről későbbi életszakaszaiban is gyakran vall. A túlterheltséget nehezen viseli, azonnal regisztrálja negatív vetületeit. „Ilyenkor látom csak, hogy valóban a fáradság mennyire ellensége a léleknek” – írja egy magánlevelében.⁴ Ugyanakkor mindig sok és sokirányú munkát végez. Ez extrovertált egyéniségéből is következik.

A munkásélet tapasztalatai fejlesztik ki benne a mély empátiát a kiszolgáltatottakkal, a hajszoltakkal, az élet esztétikumától megfosztottakkal. Ebből nőnek ki a munkásemberek életével foglalkozó írásai, amelyekben már a pusztá tényleírásokkal is felemeli szavát a szociális igazságtalansággal szemben. Hangot ad annak a jogos méltatlankodásnak, amit egy műveletlen proletár nem tud kifejezni, de megteszi ő a nevében, helyette, vele azonosulva.

A „*Hétfőn reggel*”⁵ című novellája a könyvkötő műhely munkakezdés előtti zsánerképe igazi hús-vér figurákkal, szociológiai pontossággal rögzített párbeszédekkel. A kicsiny jelenetekből összerakott félóra hiteles mozaikablóján villanásnyira felvonulnak előttünk a századelő munkástípusai a maguk gondoljaival és élményeivel. Ez a kis – nyilvánvalóan életrajzi ihletésű – elbeszélés akkor válik igazán líraivá, amikor a munkáslányok és asszonyok ünnepnapokon is hétköznapi, gondokkal teli, szegényes életébe enged bepillantást.

„Az asszonyok a gyerekekről beszélgetnek egymás között, meg főzésről.

Bednarik úr velük is eltréfálgat, elbeszélget.

– Hogy van Kárászné asszony? – kérdezi az egyik sápadt, szőke, sovány kis asszonytól.

³ Kassai Újság, 1928. IX. 8

⁴ Levél Forgách Erzsébetnek, 1940. XI. 15.

⁵ A megjelenés helye és dátuma ismeretlen

Az felsóhajt:

– Nem jól. A kis Pisti beteg. Lázás szegényke. Be van dagadva a torka. Szombat éjjel azt hittük, megfullad. Alig aludtam – fáradtan legyint, és kék, egészen világos szemével szomorúan néz kifelé az ablakon, az utcán táncoló hópelyhekre.

– Orvos volt? – kérdi résztvevőn Bednarik.

– Tegnap elhívtam hozzá – mondja bánatosan az asszony. Porokat adott. Galgarizálni kell és borogatni.

Bodnárné Habkónéval tárgyal élénken:

Még szombaton megfőztem a káposztát, úgy hogy vasárnap már nem is volt jóformán dolgom. Egy kis kolbászt főztem hozzá. Azzal sem volt sok pancs.”

„A lányok meg-megkínálják egymást tegnapi tésztával. Úgy nyüzsög a műhely, mint egy hangyaboly. Mindenkinek van mondanivalója. Sietnek beszélni, mert munka közben csendnek kell lenni. Sóhaj keveredik kacajjal, szomorúsággal, nevetéssel.”

A sóhaj, a kacaj, a szomorúság és a nevetés, a líra, a tragikum, sőt a melodráma a munkásember életének is része. Salkaházi Sára különös gonddal tárja elének azokat a rejtett kincseket, amelyeket ezeknek – az életkörülményeikből adódóan megkérgesedett, elfásult vagy eldurvult, főként tanulatlan vagy félművelt – embereknek a lelkében a mindennapi érintkezés során felfedezett. Sőt nemegyszer sikerül meggyőznie az olvasót arról, hogy a hiteles öröm a robotos hétköznapok embereinek szívében még hitelesebb, mert az élet peremére szoruló egyén küzdelmének, szomorúságának talajából sarjadó kis virág, amely annál feltűnőbb, minél élesebb kontrasztban áll környezetével.

A „*Sorsjegy mutyiba*”⁶ azoknak a szegényeknek álmát tárja elének, akik szerencsejátékokkal próbálkoznak kivergődni kilátástalan helyzetükből. S amíg ki nem derül a sors játékának heti fordulata, lehet egy kis kurta, földközeli reményt táplálni a jövőt illetően. Örök típusok ezek, Sára a könyvkötő műhelyben találkozott velük is. Ebben a kis elbeszélésben azt meséli el, hogyan tréfálta meg őket egy – munkatársával közösen vett – sorsjegy, amiről félretájékoztató következtében azt hitték, szerencsét hozott, de utóbb kiderült, hogy csak a vételárat nyerték vissza vele. Ezt viszont nagylelkűen elsörözték, elmozdították társaikkal.

Derű sugárzik a szociológiai helyszíneként is egyedülálló pesti villamosok közönségének bemutatásából. A „*Zörög a pesti villamos*”⁷ jó emberismeretről és megfigyelőkészségről tanúskodó morzsányi emlékeket köt csokorba a mindennapos utazások alkalmával átélt élményekről. A villamoson is imádkozó apácákról, az estélyi ruhás úrinőről, aki átadta neki, a kis robotosnak a helyét, a jó humorú kalauzokról vagy épp arról a sajnálnivaló fiatal mamáról, aki gyermekének megtiltja, hogy átadja helyét egy idős bácsinak. A „*Villamoson*”⁸ című életképben⁸ hasonlóképpen az emberi jóság apróságának tűnő, de valójában az élet elviseléséhez derűvel hozzásegítő – nemes megnyilvánulásait fedezi fel az író. Azt, hogy hogyan adja át a helyét a gazdag úrilány a csecsemőjével utazó fiatal munkásasszonynak, vagy azt, hogyan varázsol mosolyt a fáradságtól megkérgesedett emberek arcára egy önfeledten kacagó kisgyerek.

Az életbölcseesség virága nyílik „*Az ólommadár*”⁹ fiatal szerelmeseinek szívében, amikor rájönnek, hogy az élet esztétikuma elsősorban a szív örömeinek felfedezésében és nem a külsőségekben rejlik. Ez a „mese” egy dobozfaragó lakatos és egy csúnyácska munkáslány egymásra találását írja le a fiatalembernek egy szép leánnyal kapcsolatos szerelmi csalódása után. Salkaházi Sára „meséi” amolyan „embermesék”. Életszagú emberi szituációkat fűznek

⁶ Nemzeti Újság, 1934. X. 2.

⁷ Nemzeti Újság, dátuma ismeretlen

⁸ A Nap, 1929. XI. 9.

⁹ Prágai Magyar Hírlap, 1923. IX. 23.

fel az élet mélyebb titkait és összefüggéseit sejtető szimbólumokra. Ez a módszer voltaképpen a lelki történések, a logikátlan érzelmek, a pillanatnyi, mégis oly meghatározó érvényű hangulatok hitelesítését szolgálja. A „titkokat” a valóság szerves részeivé teszi, ezáltal sajátos ízt ad ezeknek a kisprózai alkotásoknak.

A szenzációhajhászás, a gátlástalan amoralitás, az izgalom mesterséges felfokozása, ami a modern újságírást jellemzi, teljesen ismeretlen volt Salkaházi Sára számára. A keresztény értékek tisztelete, propagálása, és – ha kell – a mellettük való kiállás annál inkább jellemezte őt. Kora olvasótáborát mélyen megérintették azoknak a kis, tárcaszerű életképeknek, „életforgácsoknak” üzenetei, amelyekben az író szándéka kifejezetten ezt sugallja: Az emberek jók, minden szívben ott él a szeretet, csak észre kell venni. Olyanok ezek a kis miniatűrök, mint az összetört tükörcserepeken ezer alakban visszakacagó napsugarak.

„Az utca is virít mosolyt”¹⁰ négy aprócska életkép négy utcai megfigyelés. Mindnek ugyanaz a lényege: Az ember legbensejében szeretet és finomság lakik, amely legfőként a váratlan helyzetekben mutatkozik meg. Például abban, hogy a kispénzű hivatalnoklány felemeli az út porába esett kenyérdarabot, s tisztelettel egy ablakpárkányra helyezi; abban, ahogy két egymásnak nekiszaladó nő kedvesen mosolyog egymásra (sőt rövid öleléssel nyugtázza e véletlent!); abban, hogy néhány úriember megértően utat változtat, hogy a szurtos kis utcagyerekek golyózását ne zavarja, stb.

Mai eldurvult, rohanó életünk ellenpéldájaként, okulásképpen pillantsunk bele az egyik életképbe!

„Elöttem egy munkáslány siet. Valami kifutó vagy tanulólányka lehet. Fiatal, és egy kicsit piszkos köpönyeg van rajta. A cipője kitaposott és nagy...

Nagyon siet és a kezében pénzt csörget. Szemközt egy elegáns fiatal úriasszony jön.

A lányka az egyik kirakatban meglátott valamit, mert siettékben a kirakatra néz, és bár elhagyta szemével, még mindig odapillant.

A fiatal asszony sem néz maga elé és egymásnak mennek. Alaposan összeütköznek. A lányka kiejti a kezéből a pénzt.

– Hopplá! – buggyan ki gyerekesen a száján.

A hirtelen összeütközésnél mindketten önkéntelenül, futólag átölelik egymást.

Aztán egymásra néznek. A lányka nevetve néz az asszonyra és az asszony is elmosolyodik.

Majd lehajol és a leesett pénzből ő is felvesz egyet. Mikor átadja a lánykának, ismét egymásra mosolyognak.

Egy ideges, hirtelen, indulatos szót sem hallottam.”

Üdítőek ezek a kis írások még most is, a mai olvasó számára is. Az „Ilyet is látni”¹¹ három, villanásnyi történést köt egy csokorba. Mindhárom a nehéz fizikai munkát végző napszámosok lelki finomságáról, segítőkészségéről, együttérző szívéről ad pillanatfelvételt. A robotos élet teherként lelkükre rakódó porrétege alatt ott lapul a szolidaritás, ami minden igazságtalanság és fájdalom láttán elötör.

A „Déli szünet”¹² realiztikus életkép a forró kánikulában dolgozó útépítő munkások délebedjéről, némi szentimentalizmussal fűszerezve. A cselekmény középpontjában egy sokat próbált, nehéz lelkű, idős munkás áll, akinek szíve felmelegszik a fiatal munkás derűt hozó fiacskájának megjelenése és játszadozása láttán.

„Az öreg még áll. Hatalmas, kérges tenyerével ügyetlenül megsimítja a gyerek fejét, hirtelen lehajol, és megcsókolja a homlokát.

¹⁰ Kassai Újság, 1928. VIII. 12.

¹¹ A Nép, 1920. I. 20.

¹² Kazinczy Évkönyv, Kassa, 1929.

A gyerekeknek szokatlan ez a gyöngédség, csodálkozó szemmel bámul az öregre, de az öreg már megy is a munkájához. Nem néz vissza, csak megy mosolygó arccal, földre néző szemmel.”

A szenvedő, testileg, lelkileg kiszolgáltatott gyermekekkel különösen is együttérzett Sára testvér. Annak idején mint tanítónő egy évig Kassán, egy külvárosi iskolában rongyos, szegény kisgyermeket tanított. Cigányok is voltak köztük. Sára mint újságíró, majd mint szociális testvér később is előszeretettel foglalkozott velük. A mai hírközléssel, borzalomtálatlással ellentétben ő mindig megtalálta és fel is fedte a kiutat. Ez természetesen nem a súlyos társadalmi probléma megoldása, „csupán” a krisztusi felebaráti szeretetben való feloldása, a segítőkészség egy-egy szép példáján való ujjongás, vagy éppen a segítségnyújtásra való felhívás. Ilyen például a néhány sornyi „*Így történt*”,¹³ amely szívszorítóan mutatja be az ágrólszakadt kis proletárgyermekek örvendezését, amikor váratlanul kapnak valamit ingyen, szeretetből. (Egy zacskó cukrot a boltban vagy egy szem sült gesztenyét az utcán.)

A gyermekek fájdalmánál nincs szánandóbb fájdalom, és ezen segíteni nem is tud más, mint a Krisztussal átítatódott lélek. Sára testvér „embermeséiben”, hétköznapi legendáiban esetenként maga az Úr.

Az „*Andriska kilenc éve*”¹⁴ talán a legtragikusabb hangvételű elbeszélése, de az egyik leghitelesebben valóságos is, hiszen a kegyetlen nyomor talaján kivirágzó, családpusztító tüdővész egy kis ártatlan áldozatáról szól. Egy szegény napszámoscsalád (négy elhalálozott gyermeke után) az ötödik, csenevész, de életben maradt Andriska rövidke életét, édesanyjának a létfenntartásért vívott, emberfeletti küzdelmét bemutatva József Attila-i mélységekbe vezet minket az író. A katarzist pedig a halálon győzedelmeskedő szeretet, Isten lehajló irtalma jelenti. A kisfiút a vágyva vágyott első áldozás napján viszi el a kíméletlen morbus hungaricus – valójában azonban a neki megjelenő, őt kézenfogva vezető gyermek Jézus.

„– Andriska, mert vártál, hát eljöttem, – s megölelte, s ekkor tűz, melegség, láng járta át Andriskát s Andriska végtelenül boldog volt.”

Mennyivel gazdagabb egy társadalom, ahol a keresztény értékeket még nem rabolták el a felnövekvő nemzedékek elől!

„*A Varga lány meghal*”¹⁵ című elbeszélés a „Mindennapi kenyérünk” című regény egyik epizódja, szintén a tragikus sorsú proletárgyermekek mártíriumáról ad naturalisztikus képet. A testi, lelki nyomorban tengődő, tehetetlenségében kocsmázó, pincelakásban vegetáló, lezüllött munkáscsaládok egyikéről szól, mély kompasszióval festve a gyermekek ínségét és a gyermekhalandóság tragikumát a nagy gazdasági világválság utáni Magyarországon.

„A földreszórt szalmán, a piszkos, szennyes ágyneműben ott feküdt Vargáné legnagyobb gyermeke... Szája keskeny és vértelen volt és láztól kimart...”

– Orvos volt-e? – kérdezte Szemkóné.

Az asszony hangos sírása engedett:

– Dehogy... Miből?... szipogta halkan.

... Hát az apja hol van?

Vargánéból erre megint kitört a sírás. Kocsmában ül tegnap este óta. Pénteken, szombaton dolgozott, de nem adott egy krajcárt sem... Már két napja, hogy nem ettünk...”

A katarzist itt a meghalt gyermekét megpillantó apa lelki összeomlása jelenti, de a probléma társadalmi szintű megoldása (megoldatlansága) – sajnos – örök téma maradt.

¹³ Katholikus Nó, 1932. II. 15.

¹⁴ Prágai Magyar Hírlap, 1935. XII. 25.

¹⁵ Prágai Magyar Hírlap, 1933. III. 28.

Természetesen a harmincas évek Magyarországon is akadtak próbálkozások a társadalmi nyomornak, és következményeinek enyhítésére. Ezek a seb-kötözések azonban nemegyszer még tragikusabb, még kilátástalanabb helyzeteket is teremthetnek, s csak ideig-óráig tartó megoldást eredményeznek. Egy ilyen segítő intézmény pl. az árvaház (ma állami gondozottak otthona), amely „felneveli” a megárvult gyermekeket, vagy leveszi a nevelés gondját az arra képtelen szülők válláról. Hogy milyen áron és milyen újabb sebeket okozva, arról rajzol nagyon markáns, szentimentalizmusában is naturalisztikus képet a „*Vonatindulásig*”¹⁶ című életkép. Lírai hangvételét a komor valóság indokolja: az árvaházba szállítandó kisgyermek és özvegyen maradt, őket „elengedő”, élet-tépázta szülei zokogása a vonatindulás előtt a „három millió koldus” országának egy fájdalmasan igaz életdarabkája.

„A férfi ottmaradt nyomorúságával és a három gyerekkel. Valaki törődött velük, kijárta, hogy a gyerekeket elvigyék. Hisz ez a legjobb, mit csinál egy szegény, nyomorúságos férfi, egyedül maradt férfi három kis gyerekkel?”...

...„Ott áll a kocs mellett a férfi. A keze már nincs az arca előtt. Már nem sír. De szeme véresen vörös. Arca ég. Vörösseszőke bajusza lefelé lóg. Borostás. Talán már négy-öt napja nem borotválkozott. Vagy talán egy hete. Talán éppen a temetés napján volt kiborotválkozva utoljára.

Kis, kopott zöld kalapja alól rendetlenül kuszálódik elő ritkás haja. Keze zsebében. Nagy, kemény, formátlan, fénytelen fekete cipője van. Olyan, mintha vasból lenne. A sár rajta meg olyan, mint a rozsda. Valami szakadozott zsákból csinált kötény van előtte. A nagyvárosok hatalmas bútorszállító kocsijain ilyenek a kocsisok.

Lehajtott fejjel áll.

A vonat körül nagy a szaladgálás.”

... „– Indulunk.

A másik fülkében kiáltozássá lesz a sírás. Keserves, könnyes, rekedtre sírt gyerekhangok kiáltoznak.

Egy szigorú, türelmetlen, éles női hang nem tudja túlkiabálni a gyerekeket.

A férfi áll. Megemeli fejét. A vonatra néz, de nem lát semmit. Szája nyitva, hörgő, kínos sírásának utolsó foszlánya most szakadozik torkában.

Valahogy megemeli kalapját s aztán keservesen fejébe vágja. Nagy öklével szeméhez nyúl.

Aztán megfordul, otromba cipőjével nehezen, megverten indul vissza a városba.”

Sára testvér, aki mint író, kötelességének érezte, hogy a társadalmi ínségen az írott szó erejével enyhítsen, a prevenció szándékával segítsen, a Szociális Testvérek Társaságának egyik legfőbb alapelvét valósította meg.

Csodavárána helyett lendületbe kell hozni az emberi szeretőképesség hegyeket mozgató erőit! Ez igazi szociális testvéri feladat. Hiszen ezek az erők ott lapulnak minden lélek mélyén. Elő kell hívni őket! A keresztény szellemű nevelés ebben az időben még a legszegényebbeknek is kijutott, ezért maradt életképes – a hihetetlen nyomor ellenére is – a két világháború közötti magyar társadalom.

A „*Húsvéti kalács*”¹⁷ című novella egy mély együttérzésről és emberszeretetről tanúságot tevő szegény munkásasszonyt mutat be, aki a templomban mellette ülő cigányasszonynak a kosarába óvatosan átcsúsztat egy kalácsot az ételek megáldásának szertartásán, mert észreveszi, hogy annak bizony feketére égett a magáé. Csak a hálálkodó cigányasszony – és a Jóisten – tudta, hogy a tészta azért felejtődött a sütőben, mert gazdáját sebtében áthívták szomszédnője szüléséhez segíteni.

¹⁶ Prágai Magyar Hírlap, 1930. XII. 25.

¹⁷ Kéziratban

„A pap mindjobban közeledett. Az asszonyok összekulcsolták kezeiket. Dudásné nem gondolkodott sokat. Lehajolt s a két kisebbik diós és mákos kalácsot átcsúsztatta Dunáné kosarába. Mire Dunáné felocsúdott, már hullott is a szenteltvíz mindkét kosárra... Csak épp el tudta suttozni: Ó, hogy az Isten áldja meg!...”

Az ehhez hasonló – jelentéktelen(?) – társadalmi események teszik elviselhetővé az életet, enyhítik a testi, lelki ínséget, ott ahol még jelen vannak; ott ahol a keresztény felebaráti szeretet és a kiengesztelődés szelleme még nem veszett ki. Beteg és életképtelen az a nemzet, amelynek tudatában és mindennapjaiban e magatartásformák nem képviselnek tényleges értékeket. Salkaházi Sára tudta, hogy az olyan – reményében sérült – társadalom számára, mint a két világháború közti megcsonkított Magyarországé, keresztényi öntudatot erősítő lehet az ilyen események bemutatása. Elsődleges írói feladatának tekintette ennek a reménynek szolgálatát.

Az emberi jóság, a szolidaritás és az ajándékozni vágyás legszebb ünnepe a karácsony, alkalmat ad a krisztusi szeretet újra felfedezésére. A „*Karácsony*”¹⁸ című novella a század eleji magyar realista próza legjobb hagyományait követi. Társadalmi láttelepet ad egy nyomorgó, pincszobában lakó munkás-házaspár karácsonyestéről, egymásnak adott szegényes ajándékukról. A nekik szeretetsomagot hozó úrihölgynek és a ház legszegényebb öregasszonyának alakja; aki magányát és „ünnepi vacsoráját” osztja meg velük, – e társadalomban még elevenen élő krisztusi értékrend hatékonyságának realitásáról győzi meg az olvasót. És természetesen rávilágít az író mélységes humanizmusára és szociális empátiájára is.

Sára testvér nem úgy kategorizálta a magyar társadalmat, hogy a gazdagokat rossznak, a szegényeket jónak mutatta be. Minden társadalmi csoportban felfedezte ezt is azt is. A „*Dicsőség*”¹⁹ című novella főhőse például egy tüdővész gazdag ember, aki a fényűzésben már örömét nem leli, s ezért alkalmat keres arra, hogy karácsonyeste ajándékokkal lepje meg egy szegény munkáscsalád gyermekeit. A szerző azt sem titkolja el, hogy a halála előtt elmagányosodott ember voltaképpen a maga számára is szeretetet koldul ezzel.

Meglepő, hogy minden (modern) pszichológiai képzettség nélkül is milyen jó emberismerő volt Sára testvér. Tudta, hogy az embert az isteni parancsok megélése teszi igazán emberré, „önmegvalósítása” csak ezen az úton lehetséges. S ahol – némi erőfeszítés után sikerül önzése határait átlépnie, ott azonnal megmutatkoznak a természetfeletti erők is.

A női lélek kiváló ismerőjeként a „*Haragosok*”²⁰ című novellában két munkásasszony háborúskodásáról és kibéküléséről ad – egészen Móricz Zsigmond-i magaslatokon járó – realiztikus képet. A századelő munkásnegyedeinek közös udvarú hétköznapi valóságából merítő cselekmény hiteles és magas izzású drámaisággal mutatja be, hogy az egyszerű emberek „kaszttrendszerének” haraggal körülbástyázott falait hogyan dönti le két asszony között a hasonló megpróbáltatásból – gyermekük betegségéből – fakadó keresztény kiengesztelődés szelleme. Erre a női lélek mindig bátrabban hajlik, mert rugalmasabb és empatikusabb a férfiénál. Mert kiszolgáltatottabb és megalázottabb is.

Ez az oka annak, hogy adott esetben még az úrinők és munkásnők is egymásra találhatnak, ha közös erővel kell bábáskodni egy szent elhatározás megvalósulásánál. 1919-ben augusztus huszadikát megünnepelni Kassán csaknem „izgatásnak” minősült. A nők összefogásából mégis létrejött az ünnep. Schalkház Sára az *Esti Újság* 1919. augusztus 23-i számában lelkesen számol be a szívet melengető eseményről. Az „*Úrinők és munkásnők*” tárcacikk egyrészt örömteli nyugtázása az alacsonyabb és magasabb társadalmi osztályok nőtagjai által előkészített istentiszteletnek, a közös munka testvériséget teremtő tényének, másrészt hangot

¹⁸ A Nép, 1930. XII. 25.

¹⁹ Esti Újság, 1919. XII. 25.

²⁰ A Nép, 1927. III. 13.

ad annak a váagnak is, hogy ez a testvériség ne csak időlegesen, hanem végérvényesen áthassa a vagyoni és műveltségi különbségekkel, de főleg a „klikk-szellemmel” fertőzött magyar társadalmat.

„Közös akaratból, közös szeretetből kivirágzott az oltár. Zöldellő koszorú font körül egy képet. A virágos oltárt, azt a koszorús képet serény munka után mind körülállották. De nem azok többé, akik elindultak: méltóságos úrinők és szegény asszonyok. Testvérek mind: egy közös Atyának, egy édes anyának és egy nagy családnak édes gyermekei! Hogy tudnak örülni egyformán, mindnyájan, közös munka után!”

Ezt a szellemet ápolta a kassai leányklub, amelynek Sára tizenéves korától tagja és vezető egyénisége volt, ez vonzotta őt a Szociális Testvérek Társaságába is. Mint szociális testvér a leányifjúság keresztény szellemű nevelésével is foglalkozott, számtalan előadást tartott az általa szervezett kurzusokon Szlovákia-szerte és Kárpátalján, főként a harmincas évek elején. A klubvezetők számára az önnevelést tartotta legfontosabbnak, majd az általános emberi, női és szociális dimenzió erősítését. Az 1932 júliusában Kassán tartott leányifjúsági összejövetelen mindezekről pontosan kidolgozott, alpontokba rendszerezett, a való életben gyökerező instrukciókat ad. A katolikus nőnevelés legfőbb célja szerinte a társadalmi ínségek megelőzése, annak hangsúlyozásával, hogy „az Istenbe való szerves bekapcsolódás nélkül nincs eredményes apostolkodás.”

Ugyanezen a találkozón egy akkori munkatársa rövid, írásos portrét készített róla. A mindössze tizenöt soros, lényegre törő jellemzés kiemeli Sára testvér „élénk és egyenes modorát”, modernségét, „ideális szervező- és vezetői képességeit”, mozgékonyágát, odaadó, önmagával nem törődő önzetlen szeretetét. Így summázza:

„Egész katolikus. És egész ember. Ez Sára testvér.”

Testvér, akire minden kor emberének szüksége van. Példakép, hívó jel, társ, a hétköznapi apostola a Szociális Testvérek Társaságának karizmája szerint.

„Az a testvériség, amely az Úr Teste és vére által valósul meg, prófétai jel lesz a jövő évezred küszöbén.”²¹

²¹ Barsi Balázs: Krisztus békéje – Szécsény, 1996

Válogatás Salkaházi Sára írásaiból

Munka után...

Akkor már harmadik hónapja dolgoztunk így: reggeltől délig, délben rövid szünet, aztán déltől éjfél utánig egyfolytában megszakítás nélkül.

A műhely piszkos, sötét, nyirkos volt. Nappal is égett benne a villany. Este hat órától már nem tüzeltek.

Sokat fáztunk. Karácsony előtt volt. Nagyon fáradtak voltunk. Alig ettünk. A kis szalonnát piszkos, enyves kézzel sebtében vagdostuk, kenyerünkéből piszkos, ragadós kézzel tördeltük a falatot. Itt-ott kapkodva ettünk.

Néha kóstolót adtunk egymásnak enivalóinkból. Az egyikünk szalonnája paprikásabb volt, a másiké fokhagymásabb. Keserű teából néha a társamnak adtam. Ő meg vizet hozott ha kellett. A cigarettákon is osztottunk.

Egyszer hirtelen, minden átmenet nélkül megszakadt a túlóra. Akkor hatkor mentünk haza.

Kilépek a kapun s egy percre ottmaradok szédülve és mellbeütve.

Mi ez? Hol vagyok?

Idegen és ismeretlen város.

Kirakatok kápráznak százféle fényvel és százféle színnel felém. Villamos szalad csilingelve, autók túlkölnek és emberek szaladgálnak.

Hol vagyok?

Vagy hol voltam?

Vagy mi ez?

Olyan furcsa... furcsa...

Mi ez?

Semmi. Csak mindig éjfélkor, éjfél után jöttem ki a műhelyből.

Éjfél után pedig más a város, mint nappal, este. Autó ritkábban surran. Emberek alig. Néha vidámabb társaság, vagy egy-két részeg, kik elől a kocsíútra szököm...

Hát csak ennyi.

Csak ennyi?

És mégis mennyi ragyogástól, szépségtől, értéktől esem el és még véletlenül sem tudok rányitni soha!

Kint minden ragyog, táncol, fénylik, bent a műhelyben piszok van, hideg és sötétség...

És ez öl...

(Új Élet, 1933.)

Szombat felé (Munkáséletem egy napjának emlékére)

I.

Már akkor egész héten keményen dolgoztam. Péntek volt. Fél tíz lehetett, éppen elkészültem munkámmal:

- Kész vagyok. Most mit csináljak?
- Ezt a két csomag hetvenes lemezt vágja fel.
- Milyen nagyságra?
- A gép be van állítva. A külső vinklire.

Nekikezdttem a vágáshoz. Egy óra múlva ezzel is elkészültem:

- Kész vagyok. Mit csináljak?

Rövid hallgatás s aztán:

- Tudja mit? Az összes hetvenes lemezeket vágja fel.

Meg sem néztem hány csomag van, csak nekikezdttem újra. Délig nagyszerűen bírtam. De ebédidő alatt már éreztem, hogy erősen lüktetnek karizmaim.

- Kis izomláz, – gondoltam – se baj.

Csak vágtam tovább délután. Ment, ment. Húztam a gépkést, húztam, húztam. Hopp! megállunk:

- Kihúz a gépkés!
- Alul. Egy-két millimétert mindig kihúz.

Igazítás, csavarok csavarása, kalapálás:

- No, most jó.

Öt percig tartott az igazítás, addig álltam.

Neki akarok kezdeni a vágáshoz: jaj! olyan a karom, mintha késsel szagatnák: lüktet, fáj, tombolnak az izmok. De csak húzom a gépkést, húzom, húzom.

Fél négy. A homlokom szintúgy lüktet, szinte hallom a lüktetést: tram, tram, tram. Az ingem már merő víz, de a homlokom szárazon izzik. Köpenyem ujját feltűröm. Cigaretára gyújtok, de nem tudom szívni, szinte kiköpöm a füstöt. Nem kell!

Fél négy múlt öt perccel. Jaj! hát áll az idő?

A nyelvem a szájpadrólomhoz tapad. Vízet fogok inni! Hol van tiszta papiros? Lüktető reszkető ujjakkal csavarok zacskót és mohón habzsolom belőle a vizet.

Ismét vágok. Vágok, vágok, csak vágok.

A homlokom meg kopog tovább. Már a lábam is fáj, a hátam is. Minden tagom.

Mikor lesz fél hat?

Negyed öt. Mondom, áll az idő!

Cipelem a deklicsomagokat, ilyenkor úgy érzem, hogy a beleim is fájnak.

Új cigaretta. Legalább pihenek, míg rágyújtok. De ez sem kell. Mintha a füst még jobban a szájamhoz ragasztaná a nyelvemet.

Víz! Víz!

De most már tiszta papírt sem keresek. Mindegy akármilyen, csak vizet ihassak! Megfröccsentem homlokom és csuklóm is.

Újra vágok. Vágok. Mind nagyobb erővel, mind nehezebben.

Fél öt!

Áll, áll az idő! Mikor lesz fél hat?

Hány csomag van még? Négy.

A gép mindig kihúz, csak ha egész súlyommal ráállok, akkor nem. Ettől megfájdul keresztcsontom.

Vizet! Vizet!

Se tiszta, se piszkos papiros nem kell! – engedem a csapot és az egyenes vízoszlopot falom.

Ismét vágok.

Valaki két kapoccsal szorítja halántékom és az egész koponyámon dobol erős ököl.

Karomba törölöm a homlokom. Karomon ottmaradt a poros izzadtság fekete mintája.

Valaki tréfás történetet kezd mesélni. Megáll a műhely közepén és úgy beszél.

Felnézek.

Látom a szeme körül nevetésbe szaladó ráncokat, látom a száját, mely annyira tele van nevetéssel, hogy előre is kicsobbán belőle a kacaj.

De mért lóbálja fejét? És mért tántorog? A fal is mozog, a gépek is és az asztalok is. Táncolnak. – Vagy csak bennem kavarg minden?

Nem várom a történet végét, lecsapom a fejem dolgozáshoz.

Most mindnyájuk száján kirobban a nevetés.

Ez a nevetés dühösre pofoz. Mit nevetnek? Mért van jókedvük? Mikor nekem minden tagom fáj? Minden tagom fáj! Úgy fáj!

Nekidühödt gondolatokkal szidom őket. És mindenkit.

Az idő meg mászik lassan. Fél hat lesz öt perc múlva. Öt perc! Még öt perc! Milyen hosszú öt perc!

Még ezt a pár lemezt felvágom és holnapra marad.

– Mennyi vágnivaló van még?

– Két csomag.

– Vágja fel azt is túlórában.

Forróság zuhan végig rajtam és hideg veritékkel locsolja hátam, homlokom: vágja fel azt is túlórában!

Máskor legnagyobb öröm a túlóra. Most?

Nekidühödten kezdek vágni. Minden ernyedő erőmet felparancsolom, a feltoporzékoló düh új erőt ad. Úgy húzom két tomboló karommal a gépkést, hogy csak úgy csattog! Most már nem látok, nem érzek, nem hallok, nem gondolok semmit. Nem tudok semmiről. Most csak egy akaratom van: minél gyorsabban kész lenni, minél hamarabb hazamenni, hazamenni!

Pihenni! Lefeküdni! Jaj! Hazamenni! Hazamenni! Zuhan, csattog a kés: hazamenni!

Kész vagyok.

Állok.

Mozdulni sem tudok.

A kezem még mindig markolja a gépkést. Szinte erőszakkal fejtem le róla ujjaimat. De azok nem akarnak kiegyenesedni, úgy maradnak, markolósan: semmit markolva.

Megyek haza.

Hideg őszi eső esik.

Hideg, őszi szél fúj.

Olyan jó, mikor forró, izzadt hátamat hidegre fújja.

Karom, mint üres kabátujj lóg. Már annyi erőm sincs, hogy felemeljem. Vállamat valami ismeretlen kéz a föld felé húzza. Előre esett fejjel és vállal cipelem magam.

Lábam gorombán csoszog: súrolja az aszfaltot.

Hazaérek.

Vörös, égő, izzó, hólyagos tenyeremet fáradtan úsztatom a vízben.

Lefekszem.

Amint elnyúlok érzem: minden tagomat korbácsolja a fáradtság.

Mintha valami hatalmas malom örölt volna meg.

Rettenetes: Malom!

Még egy-két gondolat dadog agyamban aztán vége.

II.

Másnap.

Minden tegnapi fájás kétszeresen fáj, minden tegnapi fáradtság kétszeresen fásasztja testem.

De frissült lélekkel ébredek.

Tegnapi minden haragom, dühöm, elégedetlenségem, másokat szidásom ez volt, fáradt testemből (test; föld; sár; piszok) letaposott lelkem sötét felacsarkodása.

Ma friss, erős, hatalmas a lelkem. Ma hiába fáradt a testem. Friss, erős, hatalmas lélekkel és fáradt testtel megyek dolgozni.

Ma úgy tudok örülni a mai könnyebb munkának, boldogan örülni. (Ha tegnapi volnék, azt gondolnám sötéten: kell is, hisz az ember nem barom! De ma gondolat nélkül örülök!)

Úgy tudok örülni a szombatnak: délig dolgozásnak, fizetésnek, holnapi vasárnapnak, mint gyerek az évenként egyszeri karácsonynak.

Boldogan, örömsen dolgozok. Boldogan, örömsen hallgatom a tréfát, boldogan örömsen nevetek.

„Már ezután így élem világom...”

Hej! haj! dalol a szám, dalol a lelkem, dalolnak a gépek, dalolva szalad az idő. És hogy szalad!

Dél van. Fizetés:

– Hány különórája volt?

Bemondom. (Most boldogan örülök a tegnapi túlórának is!) Megkapom a cédulát és a pénzt:

– Itt a fizetése. Hetenkint tíz korona feljebbítés.

Már azt hiszem megpattan bennem az öröm. Majd a szememen csordul ki a túlfeszített boldogság. Tíz korona feljebbítés! Tíz korona feljebbítés!

Boldog, vidám csárdásokkal dolgozok egy óráig.

Egykor haza. Otthon drága anyai hangon kérdik:

– Fáradt vagy nagyon?

– Dehogy vagyok fáradt! Tíz korona feljebbítést kaptam! Tíz koronával többet!

Felvillannak boldogan az otthoni szemek: mert nem vagyok fáradt és mert boldog vagyok!

S amíg az ebédet eszem, addig extázisos örömöm megenyhül, boldog vasárnapra szaladó szép, csendes békévé!

(Kassai Újság, 1928. IX. 8.)

Zörög a pesti villamos

Sokféle ember utazik a villamoson. Ha csak így ülök s kifelé nézek a házakra, akkor nem látok sokat. De ha kezdek körülnézni bent a villamosban, akkor sok mindent észrevehetek. Nem mondom sokszor látok, hallok olyat is, hogy ijedten hunyom le szemem, zárom le fülem: egy-egy gorombaság, durvaság, szitok, veszekedés, türelmetlen hang... de azért látni sok szépet, szívmelegítőt, kacajt fakasztót is.

Egyszer, jó régen volt, talán a tél elején, felszál a villamosra egy botra támaszkodó, reszkető kezű, bizonytalan lábú öreg. A villamos nem zsúfolt, de ülőhely nincs. Velem szemben egy mama s mellette 10 éves leánya. Az öreg előretotyog, megáll a kislány előtt, s halk, kérő hangon mondja:

– Kislánykám, add át a helyet, hadd üljek le rossz lábammal.

Mire a mama harciasan, böszön rákiált:

– Miért állna fel? Megfizette a jegyét!

Szívembe vág ez a néhány szó. Valaki feláll s az öreg leül. Egy idegen hölgy csendesen csak ennyit mond a hangoskodó mamának:

– Nem kívánom, hogy majd ebben a korban, ilyen lábakkal ugyanezt kelljen hallania.

A mama szeme villan, szája replikára nyílik, de én már nem hallom, mert sietve átszállok. Közben arra gondolok, mi lesz ebből a kislányból, ha gyermekkorában ilyen szoktatást kapott – szociális szeretetre?

Este fél tíz. Már nagyon sokan várakozunk a villamosra, mely érthetetlenül késlekedik. Amint befut, megindul a tülekedés, türelmetlen, tolakodó felszállás. Megjön az enyém is, nagy nehezen sikerül feljutnom. Besodródok a villamos közepére. Mire a kalauz jön nehezen kotorászom elő tértijegyemet. Narancssárga színéről mindenki láthatja, hogy reggel fél 10 előtt indultam s most már esti fél tíz. Hát szép volt a mai nap. Kicsit fáradt is vagyok. Elöttem egy estélyi díszbe öltözött idősebb hölgy ül. Szép divatos perzsabunda, ősz haján fekete csipkekendő, kezében csöpp, lila színű estélyi táská. Nézegetem s találgatom magamban: vajon hova megy most, vagy honnan jön ... Közben robog a villamos, már vagy két-három megállót is elhagyunk, mikor egyszerre feláll: „Tessék leülni” – mondja kedvesen nekem. „Köszönöm, ne tessék fáradni” felelem, mert kicsit szégyellem, hogy jóval idősebb helyét foglaljam el. Akkor csendesen ennyit mond: „Csak tessék leülni, látom sok csomagja van, reggel indult el s csak most megy haza.” Hát ezt nem lehet visszautasítani. Hogy ezt mind észrevette, csak azzal köszönhetem meg, hogy leülök s elfoglalom helyét. Ő állva maradt. Nem akadt senki, aki átadta volna a helyét.

* * *

Külön humora is van a villamosnak. Néha találkozunk egy-egy tréfás, vidám jókedvű kalauzzal: az egész kocsit megnevetteti jó „bemondásaival”. Mikor megdrágult a villamos, akkor történt, hogy valaki megjegyzést tett a drága jegyre s tréfásan alkudni próbált. A kalauz szintoly hangon jóízűen rávágta: „Sajnálom, nem adhatom olcsóbban, magamnak is annyiba van.”

Vannak azután roppant udvarias kalauzok, kik szíves szóval köszöntik a felszállókat, nem olyan közönséges „siessünk a felszállással”, hanem derült jókedvvel, mintha külön örülnének minden egyes utasnak: Tessék kérem beljebb fáradni! Van még ülőhely bőven! (találkoztam már olyannal is, aki itt hozzátette: esetleg ülnek rajta, de az nem baj!) Az egyik kalauz folyton ezt mondogatta: Szíveskedjenek helyet foglalni! Szíveskedjenek előbbre fáradni! Szíveskedjenek a kocsiközepére fáradni stb. stb. Annyira belejött a nagy udvariasságba, a

sok szíveskedjenek, hogy így folytatta: szíveskedjenek helyet adni, hadd szíveskedjek előbbre fáradni! Közderültség. Pedig ő maga nem is vette észre.

Ahogy tavaly megjelentek a káromkodás elleni plakátok, várnom kellett a 49-es villamosra. Várok, várok többekkel egyetemben. Csak mennek sorra: 11, 5, 45, csak a 49-es nem jön. Már mindenki türelmetlenkedik. Itt-ott egy-egy hangos, ingerült szót hallani. Már ismeretlenek ismerkednek, hogy közösen szidják a villamost. S ebben a feszült, ingerült hangulatban egyszerre egy kedélyes hang szólal meg: Tessék, már a hatodik 45-ös jön s még egy 49-es sem jött. És nem szabad káromkodni! – Hirtelen minden türelmetlenkedőnek felderül az arca, nevetésbe szalad a szája. S a kacagás úgy fut végig, mint egy megnyugtató simogatás.

Kedves keserű, vidám és szomorú, jó és rossz apróságokat lehet látni a pesti villamoson. Észreveszem ezt is, azt is.

De visszaemlékezni, hiába, csak a jóra akarok!...

Villamoson

A villamos zörögve szaladt. Még nem volt egészen tele, de már alig-alig volt ülőhely. És minden megállónál csak felszálló akadt.

Valahogy mindig többen voltunk.

Az egyik sarokban víg, gondtalanul kacagó lányok ültek: teniszezők. Úgy látszott: hazafelé tartanak.

Tréfálkoztak, nevetgéltek. Fiatal lányok voltak. Mintha semmivel sem törődtek volna.

Közben lassan minden ülőhely megtelt. Csak egy-két leszálló akadt, de felszálló mindig több.

Az egyik megállónál különösen sokan szálltak fel. Asszonyok, férfiak, fiatalok, öregek, gyerekek vegyesen.

Egy szegény asszony, nyilván munkásasszony, kopott kék ruhában, foltos kötényben, nagy kosárral és gyerekkel a karján, nagy nehezen jutott csak előbbre. A gyerek, tán 10 hónapos, sápadt, sovány, városi gyerek. Az asszony 30 körül. Kidolgozott, erős, markos kezei voltak. Szeme barna volt és egészen fáradt. Szemöldöke magosra szaladt, mintha mindig csodálkozna.

Az asszony csak nehezen tudott beljebb jönni. De hátulról noszogatták, tolongtak, lökdösték hát furakodott kínosan.

A vígan nevetgélő leánycsoporthoz ért.

Abban a pillanatban, amint odaért, felugrott az egyik lány és átadta a helyét. Elegáns, divatos, teniszrakettet szorongató úrilány volt.

Az asszony meglepetten nézett rá. Ezt nem várta. A lány a gyerekekre nézett. Kicsit mosolygott.

Az asszony mintha megértette volna, azonnal leült, csak halkán köszönte meg az átadott helyet.

Nem volt kínálgatás, nem volt szabadkozás.

Egy gazdag, elegáns, gondtalan úrilány átadta a helyét egy munkásasszonynak, mert észrevette, hogy az fáradt, mert látta, hogy gyerek van a karján.

Nem tudom, ki vette még észre. Én észrevettem. Szép emlékként simogatom a lelkemben.

A villamos csak zörgött tovább. A gyerek kis öklét szájába gyömöszölte. Az asszony kötényével megtörülte a gyerek arcát és megsimította a haját.

Valamit súgott a gyerekeknek. Aztán felnézett. Fáradt szeme egy kicsit csillogott.

A jókedvű lányok egy kicsit halkabban, egy kicsit komolyodottabban beszéltek.

A villamos zörgött. A felszállók és leszállók váltakoztak.

Hazaérkeztem. Leszálltam.

(A NAP, 1929. november 9.)

Ilyet is látni

Egy délben, amint hazafelé mentem, az utcán két idősebb munkás jött velem szemközt. Nyár volt, hajadonfővel mentek. Sötét, olajtól, koromtól fekete nadrág és naptól, mosástól szívvott, fakókék ing volt rajtuk. Szótlanul jöttek szemközt, egy kicsit görnyedt tartással, lefelé lógó fejjel. Látni lehetett, hogy munkából jönnek, kifáradtan, éhesen. Nem beszéltek.

Alig voltak tölem három-négy lépésnyire, mikor az utcát szegélyező fák egyikén egy madár kezdett csattogni. Édesen, boldogan, diadalmasan gyöngyöztek torkából a hangok.

Az egyik munkás felkapta fáradt fejét, a fára nézett és valami csendes, nyugodt örömmel mondta társának:

– Pintyőke! Pintyőke!

Egy percre mindketten megálltak, a fára néztek és gondtól szántott, ráncos arcuk felragyogott, fáradt szemük örömtől csillant.

Aztán megindultak és továbbmentek.

Én egy percre megálltam és utánuk néztem. Még a pintyőke füttyénél is szebb volt az, hogy két ember, két tagbaszakadt, kormosképű, „durvalelkű” munkás szívét úgy megfogta egy csöpp madár, hogy fáradtan, piszkosan, munkából jövet, felragyogó arccal megálltak egy percre, hogy egy kicsiny madár énekét élvezzék!

Még ma is és ahányszor visszagondolok erre, valami nagy-nagy barátságos meleg terjeng szívem körül: íme nincs, nincs az a piszok, fáradtság, letörtség, munka, amely meggátolna abban, hogy észrevegyünk egy piciny madarat, amely megnémítaná egy piciny madár énekét az élet nagy zűrzavarában.

* * *

Fáradt és ideges voltam. És kedvetlen. Sok dolgom volt, sietnem kellett. Sietve mentem az utcán.

Hirtelen azonban meg kellett állnom. Bosszúsan álltam meg. Két napszámos egy alaposan megrakott szekérként igyekezett behúzni egy kapuba. De nem sikerült. A kocsi nehéz volt. Többször nekirugaszkodtak, de a kocsi kerekei mindig megakadtak a kapu szögletes küszöbén.

Velem szemközt két ember állt. Szintén arra vártak, hogy átmehessenek. Csak álltak, álltak és nézték a két napszámos kínlódását, aztán hirtelen egymásra néztek. Nem szóltak egy szót sem, de mindketten odaálltak a kocsi végéhez és egy hangos „ho rukk!” kiáltással átsegítették a kocsit az akadályon.

Aztán meg sem várták a két – kicsit csodálkozó – napszámos köszönetét, nyugodtan tovább mentek.

Mintha semmi sem történt volna, mintha semmit sem adtak volna.

Pedig annak a két ismeretlennek nemcsak a napszámosok tartoztak köszönettel, hanem én is. Én is! Mert bosszús, ideges, fáradt hangulatomat egyszeriben valami lágyság öntötte el és arcomra nyugodt mosolyt dobott az egymáson segíteni akaró és tudó emberi megértés és szeretet!

Köszönöm!

* * *

Forrón, melegen tűz a nap.

Egy bolt előtt nagy szállító szekér és két munkás nagy nehezen zsákokat cipel a boltba.

Válluk meggörnyed. Homlokukról nagy cseppekben hull a veríték. Arcuk lilásan vörös és nagyokat fújnak.

Most mindketten a szekér mellé állnak.

Az egyik éppen egy zsákot emel a vállára.

A másik segít neki.

Ebben a percben egy üres szekér megy el előttük.

Fiatal siheder a bakon. Egy agyondolgozott, agyonéhezett ló, gebe a szekér előtt.

Alig-alig emeli lábait. Térdei mindig-mindig össze-összecsuklanak. Úgy kocog, oly halálos fáradtsággal, mintha minden perc a végső összeesést, a kimúlást hozná magával.

A bakon ülő suhanc vígan füttyörész és ostorával keményen, hosszan végig-végigvág szegény állaton s a gyepelőt is erős kézzel ráncigálja.

A ló lefelé lógó feje nehezen emelkedik fel s fáradt, botorkáló lábaival megpróbál szaladni.

A két zsákhordó látja ezt.

Az egyik, aki már éppen befelé indult, most megáll – vállán a nehéz zsák – és a tovatűnő szekér után néz.

Fejét, amennyire lehet, hátrafordítja társához, szájszéle lefelé biggyen és haragosan, bosszúsan szól hátra:

– Láttad azt a taknyost, hogy verte szegény állatot? – kicsit felrázza vállán a zsákot, nagyot köp, aztán bemegy a boltba.

Homlokáról csurgott a veríték, arca lilásan vörös volt, vállán csaknem egy mázsás zsák és észrevette, észrevette!, hogy bántottak, igazságtalanul bántottak egy szegény állatot!

(Nagyasszony, IV. évf. 1. sz.)

Így történt

A boltban nagyon sokat voltak. Várnom kellett. Előttem egy kis ötéves gyerek szorongott. Egy kiló sót kért már vagy negyedszer vékony hangján, de alig vették észre. Mellette egy fiatal hölgy. Amikor a gyerek ötödször kiáltotta: „Tessék adni egy kiló sót!” odasúgta a segédnek: – Adja oda s adjon neki tíz deka selyemcukrot.

– Itt a só és itt van egy kis cukor. Köszönd meg a nagyságának – mondta a segéd, miközben átadta a gyereknek a cukrot.

De a gyerek nem szólt semmit, csak felragyogó szemmel nézett az illetőre és mosolygott. Aztán gyorsan szaladt ki a boltból.

Néhány perc múlva már én is kint voltam. Amint megyek az utcán, a legelső kapu előtt ott látom a kislegényt, másik három gyerekkel. Mindhárom keze kinyújtva, ő pedig boldogan, komolyan nagy-nagy buzgalommal osztogatta a kis csomag tartalmát. Néha megrázta a zacskót és belekukucskált, hogy van-e még benne, de osztogatta bőségesen.

Szép volt és felejthetetlen...

* * *

A gesztenyesütő szegény rongyos proletár, elnyűtt vékony kabátjában fázósan didereg a legszélesebb, leghidegebb részén a városnak. Ott látom mindennap ugyanazon a helyen, összehúzott vállakkal.

Az egyik este ez történt: látom messziről, hogy két rongyos kis utcagyerek áll a kis kályha előtt. Két rongyos kisgyerek óriási cipőkkel, nagy lógó kabáttal, beeső sapkával. Az egyik kicsit távolabb áll, a másik merészen ott áll az ember előtt, néz rá és mond valamit.

Az megnézi a gyereket, hallgatja, aztán szó nélkül felemeli a sütő tetejét s egy szem forró, ropogós gesztenyét nyújt a gyereknek. A gyerek lilára fagyott kezébe kapja, boldogan melengeti tenyerét, aztán hirtelen kinyújtja jobb kezét s rámutatva társára így szól: tessék neki is adni egyet!

Az ember megint nem szó semmit, csak kivesz egy szemet s nyújtja a másik felé. Ez is elkapja. Egy kicsit még állnak, néznek az emberre, aztán megindulnak, kék kezükben szorongatva az egy szem marónit s csak annyit hallok diadalmas, boldog hangon:

– Látod!?

...Látod milyen sok jóság és szépség van egy szem gesztenyében?...

(Katholikus Nő, 1932. febr. 15.)

Andriska kilenc éve

Andriska első éve arról volt nevezetes, hogy megszületett. De ő erről a nevezetességről nem sokat tudott.

Apja azok közé a nagyöklű, sovány, kókadtbajuszú, piszkosingű emberek közé tartozott, akiket százszámra látni azon az utcasarkon, ahol a munkanélküli napszámosok szoktak álldogálni. Anyja pedig a proletárasszonyok névtelen hőse, szomorúszemű asszony, melegszívű anya.

Andriska az ötödik gyerek volt, de a négy első közül egy sem élt. S mikor Andriska megszületett, apja már sokat és szárazon köhögött. Egész vagyonuk egy rozzant ágy, két szalmazsák, két szék, egy ütött-kopott asztal, no meg három korona volt. S csodálatos, Andriskának mégiscsak örültek.

Valahogy meleg lett az apja beesett melle, amikor először vette kezébe gyerekét.

– Meg fog maradni, – mondta az asszonynak, szeme megcsillant. – Meglásd, megmarad. Erős gyerek, szép gyerek. Egy se volt ily erős.

Az asszony hallgatott, sóhajtott. Szeme elnedvesedett. Ki tudja, mire gondolt? Az elment gyerekekre, vagy az egyre, aki megmaradt? De azért örült Andriskának nagyon. S talán Andriska is örült az életnek, mert sírni egy álló hétig nem hallották.

– Miért is sírna? – kérdezte az apja, mikor az anyja emiatt aggodalmaskodott. – Okos gyerek ez. Tudja, hogy szeretjük. Meg azután nem éheznek s pólyácskája is van.

Hát volt is. Hogy honnan került?... Csak az Úristen a megmondhatója, honnan kerül minden nyomorban születő csecsemőre utolsó percben mégis ingecske, pólyácska.

Hát így került rá is. Úgy vitték a keresztelőre félig ajándékba kapott, elnyűtt, félig kölcsönkapott holmiban. De olyan lényegtelen ez. Hiszen a keresztelő víz egyként csordul akár selyempólyácskában, akár avított dunyhácskában tartják alá az apró emberkének fejét.

Andriska fejére is rácsordult. S a mélyen alvó gyerek akkor hirtelen fölnyitotta a szemét, mintha meg akarta volna nézni a kezét, amely kegyelmet csorgat lelkére. Fölnyitotta egy percre a szemét s aztán aludt tovább.

Andriska életének következő két esztendeje még színtelenebb volt, mint az első. Igaz, hogy akkor tanult meg járni és beszélni, meg sokat éhezni, de ez mind olyan természetes volt. Nem tudta, hogy másként is lehetne...

Négyéves korában meghalt az édesapja.

És ez így történt:

Akkor már hetek óta feküdt s anyja egész nap lótot-futott, hol sűrűlt, hol mosott, hol meg fát hordott, csomagot cipelt, néhány koronáért lejárt a lábát, elvégezte a legundorítóbb munkákat, fulladozott, mert már az ő tüdejét is markolászta a kór, néha még vért is kicsikart a száján, de az a csöppnyi, ami az élethez kellett, megvolt mindhármuk részére.

Andriska egész nap otthon volt. Kint játszadozott az udvaron s be-beszaladt az apjához. Az egyik délelőtt az apja akadozva, kínlódva, szakadozva hörgött.

Andriska, mikor bejött s ezt hallotta, megállt a rozzant ágy előtt s nézte apját. Az apja fölemelte kezét s magához intette. Közelhúzta magához Andriskát s valami olyan félelmetes volt a szemében, hogy Andriska, aki még sohasem félt, most megijedt.

– A Vörösnét... őőő ... A Vörösnét... őőő ... küldd be... – hörögte az apja.

Andriska kiszaladt s nagy kiáltozással kereste a szomszédasszonyt. Aztán csak azt látta, hogy az bement, de nemsokára kijött. Kendőt kapott magára s bekiáltott a másik szomszédjának:

– Nagyné asszony, vigyázzon a krumplimra, mindjárt jövök, halódik a Farkas Gáspár, papot kér... – s már szaladt is.

Nagynénak pedig volt ideje a krumplivigyázás közben arra is, hogy megsimogassa Andriska fejét s egy darab lekváros kenyeret nyomjon a markába:

– Óh, te szegény kis nyomorult!... Hol az anyád?...

De Andriska nem beszélt, mert evett. Éhes volt, hát csak gyömöszölte magába a kenyeret.

Nemsokára aztán visszajött Vörösné s néhány perc múlva a pap is. Erre Andriska is befelé tartott, de nem mert bemenni, csak az ajtóban állott. S azt látta, hogy a pap mélyen hajol az apjára, fülét egészen annak szája elé tartja. Nagy csönd volt. Csak az apja hörgő suttogását lehetett hallani. Azután a pap is szólt néhány szót. Két gyertya égett az asztalon s egy csillogó kereszt a két gyertya között. Sohasem tudta, hogy került az oda... Látta, hogy a pap még tesz-vesz az apja körül. De ő nem mert mozdulni. Akkor sem mozdult, mikor a pap már indulóban volt s megállott előtte az ajtóban. Kérdezett valamit tőle, de Andriska nem tudott felelni, csak az apját nézte. A pap megsimogatta fejét s egy kis keresztet rajzolt homlokára, azután elment.

Andriska pedig csak állott, állott az ajtóban. Az apja meg feküdt mozdulatlanul, hunyt szemmel. Később fölnyitotta szemét. Különös tűz égett benne.

– Andriska... – lehelte majdnem hallhatatlanul –, Andriska...

A gyerek közelebb ment az apjához. A férfi fölemelte csontos, nagy kezét, de annyi ereje már nem volt, hogy fia fejére tegye.

– Mondd meg anyádnak... – itt hosszan kínlódott s elgyöngült ujjáival próbálta azt a kemény kezet lefejtetni torkáról, amely úgy markolta, hogy szavai hörgésbe vesztek.

Csak sokára tudta folytatni:

– Isten... áldja...

Aztán csöndesen feküdt. Szemét ismét lehunyta.

Andriska ott állott az ágy előtt, két ujját szopogatta s nézte az apját. Különöset látott. Pedig nem is mozdult az apja. De az arca úgy simult, úgy szépült, úgy derült, hogy Andriska örülni kezdett.

Nemsokára hazajött az édesanyja. S akkor a nyomorúságos kis lyuk tele lett jajgatással és sírással. S ez a sírás hosszan kanyargott kifelé a szobából, megtöltötte az egész piszkos udvart, keresztülhatolt az ajtókon és húzta, csalogatta a szomszédokat.

S Andriskáék szobája megtelt résztvevő, sopánkodó szomszédokkal.

A következő esztendő őszén hurcolkodtak Andriskáék. A Tolnay-uccáról, ahol megszületett, a Werk VI-ba.

... Werkek... hat, hét, nyolc... Mit tudnátok ti mesélni, komáromi várfalak, talajvizes odúk, sötét kazamaták a bűnről, betegségről, nyomorról, micsoda fekete és sötét színek kavarnának előttünk, micsoda félelmetes, csontot csikorogtató hangok zúdulnának reánk, ha egyszer megszólalnátok!...

No, sok gond a hurcolkodással nem volt. Farkasné kerített valahonnan egy taligát, arra ráfért minden. Andriska is segített. A két lötyyedttollú, laposodott párnát cipelte nagy buzgalommal. Igaz, hogy a Werkek előtt kétszer is elcuppant a sárban, de nem ütötte meg magát. Hanem a párnák sárosak lettek. Ezért kapott két pofont s a hurcolkodás be volt fejezve.

A Werkekben szép napok virradtak Andriskára. Annyi volt ott a gyerek, mint a réten a fű. Mindent lehetett játszani. Ordítozhattak, ahogyan a torkukon kifért, szaladhattak, mint a megvadult csikók. S mindig akadt hely, ahová bemehetett egy kicsit melegezni, ha az anyja nem volt otthon.

De életének legnagyobb szenzációja mégiscsak az iskola volt. Az iskolát – mint minden nagy épületet – mindeddig csak kívülről ismerte. Most beléphetett a kapuján. Ilyen nagy, tágas, sokablakos szobát még nem látott. A falak hófehérek s teleaggatva képekkel. A folyosók is tele voltak képekkel, de azokat nem jól látta, mert nagyon magasan függtek. Hanem bent az osztályban jól megnézhetett mindent. Némelyik kép igen mulatságos volt. Így

például az, amelyiken a gomba egy törpe lakásául szolgál s körülötte a legkülönfélébb bogarak és rovarok táncolnak. Andriskának ez a kép tetszett a legjobban. Annyira, hogy egyszer bátorságot vett s megkérdezte a tanító bácsit, hogy ilyen gombát hol lehet szedni? Akkor éppen számtanóra volt, a tanító azt magyarázta, hogy két ceruza meg egy ceruza az három ceruza. Mikorhát Andriska hirtelen a házgomba lelőhelye felől érdeklődött, a tanító egy percre érthetetlenkedve nézett rá. De mikor Andriska kezével rámutatott a képre s úgy kérdezte ismételtén, hogy ilyen gombát hol lehet szedni, akkor elnevette magát s csak annyit mondott, hogy majd nyáron kirándulnak s akkor keresnek olyan gombát.

Karácsonykor egy pár új cipőt kapott az iskolában. Aznap este nem tudott aludni az örömtől. Még soha új cipőt nem kapott. Ez volt az első. Az ő lábára szabták! Erős, kemény bőrből, a sarkán patkó volt, orrán sárgarézpántocska. Patkós sarkával azután olyan csikokat hasított a csúszkán, hogy csak úgy sziporkázott a jég...

Andriska már a második osztályba járt, mikor az anyja azt vette észre, hogy a gyerek komolyodik, csöndesedik. De azt gondolta, hogy az iskolában szoktatják csöndre, komolyságra. A köhögésre se adott sokat. Melyik gyerek nem köhög télen? De amikor már a húsvét is elmúlt s Andriska tovább köhécselt, elkezdett anyai szíve szorongani. De nem, nem akarta hinni, amit sejtett.

– Csak rossz szokás, – gondolta. – Tőlem tanulja. Tőlem hallja.

S talán jól hitte, mert a nyár elmúlt s Andriska megszűnt köhögni.

Ősszel azután egy napon égő örömmel jött haza Andriska az iskolából. Annyira csordultig volt örömmel, hogy a szavak csak úgy ugráltak belőle s anyja alig-alig értette meg, hogy miről is van szó. A hittanóra hozta ilyen lázba Andriskát, mert a tisztelendő úr olyan szépen beszélt a májusban elkövetkező első szentáldozásról, hogy Andriska, de a többi gyerekek is lángoló lelkesedéssel mentek haza.

A lelkesedés lángja elégett, de a szeretet melege megmaradt. Andriska szorgalmas, figyelmes volt az iskolában. Jól tanult.

Egy decemberi estén azonban Andriska szeme úgy parázslott, arca pedig úgy tüzelt, hogy az anyja ijedten fektette az ágyba. Kétszer volt nála az orvos és az anyja vagy háromszor vitte orvoshoz s Andriska, ha föl is kelt néha az ágyból, de egészséges többé nem lett. Csak úgy lézengett, húzta magát, néhány lépést tett, néha megpróbált kimenni. Keveset beszélt, sokat köhögött. Amúgyis sovány kis teste mindjobban száradt. Csak szeme nagybodott, tágult mindjobban s csodálatos tűz égett benne.

Kicsi szívét emésztette a vágy az iskola után s anyja nem győzte biztatni, hogy majd tavasszal...

Egyszer meglátogatta a tisztelendő úr. Andriska ujjongott boldogságában. A tisztelendő úr megígérte, hogy máskor is eljön. S még azt is megígérte, hogyha Andriska nem gyógyul meg, otthon gyóntatja s áldoztatja meg.

Andriska három napig égett a boldogságtól, nyugtalankodott, tervezgetett, járkált, beszélt. Utána hetekig feküdt. Húsvét után kicsit jobban lett. Május elején aztán ismét meglátogatta a tisztelendő úr. Sokat beszélt Andriskával. Kikérdezgette. A hittanból. S Andriska felelt. A tisztelendő úr csodálkozott. S Andriska megmutatta elnyűtt Katekizmusát.

– Fiacskám – mondta a tisztelendő úr – jól figyelj. Vasárnap eljövök hozzád. Reggel. Meggyóntatlak s megáldoztatlak. Elhozom hozzád a kis Jézust...

Andriska szóltanul bámult a tisztelendő úr arcába. Kétszer is nyitotta száját, hogy szóljon, de nem tudott beszélni. S abban a percben belépett az anyja. Akkor Andriska fölugrott s nagyot kiáltott:

– Mama!... Vasárnap!... – de többet nem szólt, mert összeesett.

Az anyja úgy szedte föl sírva. A tisztelendő úr nyugtatgatta. S végül is elnyugodott.

Vasárnap reggel azonban nem volt az a hatalom, amely bent tartotta volna.

Szép meleg, napos májusi reggel volt. A várfalak előtt már zöldellt a fű azzal a friss, sárgás, új színnel, amely minden tavaszi növényt ragyogva pompáztat.

Andriska kopott, foltos, de tiszta ruhában volt. Anyja a szobát rendezgette. Majd tiszta terítőért szaladt a szomszédba. Ezt az alkalmat használta föl Andriska arra, hogy kiszökjön megnézni, vajon jön-e már a tisztelendő úr. Kivánszorgott. Mert jártányi ereje sem volt már. Csak éppen, hogy kiért a Werk VI. kapuján s elnyúlt a zöld fűben.

– Milyen jó, hogy kijöttem – gondolta –, innen jól látni az utat.

Feküdt, de közben meg-megemelte fejét. A nap sütött. S Andriska boldogan élvezte.

Aztán a gyónásra gondolt s néhányszor elismételte a gyónási formulát. Nehogy elakadjon. Megtapogatta zsebét. Abban ott volt a papiros, a kitépett irkalap, melyre tegnap fölírta bűneit. Elővette s átolvasta őket. Szeméből kicsordult a könny, mikor elolvasta, hogy milyen rossz volt. A másik zsebéből előkapart egy kis ceruzavéget s a bűnök után odaírta: Soha többé nem leszek rossz és mindig szeretni foglak.

De ez a munka úgy kifárasztotta, hogy elgyöngülten visszaesett a fűre. A fejét egy kicsit megemelte, s úgy leste, hogy nem jön-e még a tisztelendő úr s mikor látta, hogy nem, akkor csöndesen lehunyta szemeit.

Csak akkor nyitotta föl, mikor valaki nevéen szólította:

– Andriska!

Andriska fölült s úgy érezte, teljesen kipihente magát. Egy hasonlókorú fiú állott előtte. Ismerős volt, s mégsem ismerte meg. Ruházata a szegény gyerekek kopottasa. De nem volt sem szakadozott, sem piszkos. Szőke haja volt és nevető, vidám szeme. Andriska, mikor az idegen fiú szemébe nézett, maga is vidám lett.

– Mit csinálsz itt, Andriska?

– Várok.

– Gyere velem, menjünk eléje, – a kezét nyújtotta Andriska felé.

Andriska megfogta az idegen fiú kezét. Az meleg és erős volt. Fölállott:

– Én nagyon gyöngé vagyok, mert beteg vagyok.

Az idegen fiú nevetett:

– Dehogy is vagy beteg, dehogy is vagy gyöngé. Nagyon is erős vagy. Igen hosszú útra megyünk. Ne félj, csak gyere.

S Andriska elindult. Az idegen fiú fogta Andriska kezét s ő úgy érezte, hogy ebből a kézből csodálatos erő ömlik beléje. Ez az erő végigszaladt egész testén s egy-két pillanat múlva Andriska már oly erősen és biztosan ment, mintha sohasem lett volna beteg.

Andriska hirtelen észrevette, hogy lépcsőn mennek fölfelé, de a lépcsőt nem látta. Akkor egyszerre megállott:

– Te!... – szólt az idegen fiúnak s szembefordult vele.

Akkor az idegen fiú is szemközt fordult. S Andriska most azt látta, hogy egészen más a ruhája, mint mikor elindultak. Most egy hófehér, bokáig érő, vakító köntös volt az idegen fiún, s arca úgy ragyogott, hogy Andriska szégyenkezve sötötte le szemét. Akkor az idegen fiú csak ennyit mondott:

– Andriska, mert vártál, hát eljöttem. – S megölelte s ekkor tűz, melegség, láng járta át Andriskát s Andriska végtelenül boldog volt...

S ugyanebben a percben ért a tisztelendő úr a Werk VI. elé. S látta, amint Andriska ott fekszik a fűben.

– Andriska! – szólította, – Andriska, – ismételte, mikor a gyerek nem mozdult.

– Elaludt, – gondolta s közelebb ment hozzá.

– Andriska! – kiáltozott most Farkasné is, aki kijött a kapun. – Andriska, hol vagy?...

Mikor meglátta a tisztelendő urat, odaszaladt.

– Alszik, – mondta a tisztelendő úr s lehajolt, hogy fölkeltsse. Mikor megérintette a vállát, elsápadt s hirtelen fölegyenesedett.

– Mi az? – kérdezte aggódva Farkasné s ő is lehajolt.
Andriska fölé hajolt. Belenézett a gyerek ragyogó, világító arcába. Aztán fölegyenesedett.
Szeméből könny csörgött, de a szava egészen halk és csöndes volt:
– Meghalt.

(Prágai Magyar Hírlap, 1935. XII. 25.)

A Varga lány meghal (regényrészlet)

Valaki nehéz, kapkodó kézzel felrántotta az ajtót. A kis nyomorúságos szoba egyszerre tele lett jajongással, felzokogó sírással.

– Az Istenért! Segítsenek!...

Mindketten felugrottak. Vargáné volt. Szinte beesett az ajtón.

– Mi történt? – Meghal Mariskám – fuldokolta az asszony. – Meghal Mariskám...

Szemkóné kendőt kapott magára.

– Mi baja?

Az asszony hangosan, hosszasan sírt. Szavai meg-megcsuklottak és meg-megbotlottak a feltörő könnyekben:

– Nem tudom... jaj... nem tudom...

Csáth Magda kirántotta kabátját a szekrényből és utánuk szaladt. Az udvar visszhangzott Vargáné sírásától.

– Hiszen sose volt egészséges... de tegnap estétől... oh, én Uram, Istenem... még ez is... Még ez is!

Ekkor volt először Vargáék pincelakásában.

A kis odúban – mert az volt – nem volt más, mint egy ágy és egy asztal. Az egyik sarokban nagy halom szalma, azon egy szennyes, szakadozott lepedőroncs s egy piroszuzatos, vékony takaró. A másik sarokban fa, ruha, edény nagy összevisszaságban.

A pincelakásnak alig volt ablaka s így csaknem teljesen sötét volt. Egy kis töredezett petróleumlámpa állt az asztalon. Az üvege piszkos és kormos volt s a kis odú tele petróleumszaggal. Csáth Magda először az ágyhoz lépett, hogy lássa a beteget.

Az ágyban nem volt senki. Akkor vette észre, hogy Vargáné is, meg Szemkóné is a sarokban állnak, ott, ahol a szalma volt.

Odalépett. A földreszórt szalmán, a piszkos, szennyes ágyneműben ott feküdt Vargáné legnagyobb gyermeke.

Fölhajolt. A leány ránézett, de szeme valahogy kifordult.

Szája keskeny és vértelen volt és láztól kimart.

Keze görcsösen markolta a takarót. Néha megmozdult szája és egy-egy hosszú, keserves sóhaj vonaglott fel belőle.

Szemkóné rátette kezét a beteg homlokára s a beteg megrázkódott az érintéstől.

Az anyja hozzáhajolt és halkán, hosszan kérdezgette, hogy nem akar-e valamit. De a beteg már nem tudott beszélni. Úgy látszott, már anyját sem ismerte meg. Csak dobálta kínlódva fejét jobbra-balra. Szemkóné kiegyenesedett:

– Már nem kínlódik soká – mondta Vargánénak suttogva.

Vargánéból hosszan, hangosan kitört a zokogás:

– Megvert minket az Úristen! Megvert minket az Úristen!

Csáth Magda szeretett volna valami békítő szót mondani, de torka összeszorult.

– Orvos volt-e? – kérdezte Szemkóné.

Az asszony hangos sírása engedett:

– Dehogy... Miből?... – szipogta halkán.

Szemkóné körülnézett:

– Hát az apja hol van?

Vargánéból erre megint kitört a sírás.

– Kocsmában ül tegnap este óta. Pénteken, szombaton dolgozott, de nem adott egy krajcárt sem... Mi már két napja, hogy nem ettünk...

Az egyik sarokból most kiabálás, veszekedés hallatszott. Csáth Magda megfordult. A sarokban a három fiúgyerek játszadozott, mindeddig csendben, de most összekaptak valamin és hangosan verekedni kezdtek.

Szemkóné odament:

– Nem fogjátok be mindjárt a pofátokat, taknyosok!

Mars fel! Menjetek hozzám, mindjárt jövök. Majd kaptok egy kis levest – és egyenként felindította őket a lépcsőn. – Szaladgáljatok az udvaron – kiáltotta utánuk. – Mindjárt jövök!

Aztán Vargánéhoz fordult:

– Miért nem teszi az ágyba? Hiszen borzasztó lehet szegénynek ott!...

– Mindig ott szokott aludni – tördelte kezét Vargáné, de azért az ágyhoz ment és kezdte szétbontani.

– Haza kéne hívni az apját...

– De kit küldjék érte?... Valamelyik gyereket?... Kidobja, nem is engedi beszélni... ha meg hazajön és megtudja... ezt szereti a legjobban...

Csáth Magda most előlépett:

– Én elmegyek érte. Hol van? – mondta, de hangja bizonytalan volt.

Vargáné ránézett, egy percre szinte ijedten s Csáth Magda, amint látta az asszony sápadt, könnytől ázott arcát, közelebb lépett:

– Elmegyek. Hol van?

– Óh, a jó Isten áldja meg. De ha részeg, nem tudja majd hazahozni... Itt, a sarki kocsmában lesz...

Csáth Magda elindult. Már sötét volt, az utcán gyújtogatták a kevés világosságot adó gázlámpákat.

Csáth Magda gyorsan ment. Mégis, mikor közel ért a sarki kocsmához, meglassította lépteit. A kocsmá ablaka magas volt, nem látott be rajta. A barna üvegajtón fakult függöny volt. Bentről széles, elnyújtott, részeges dalolás hallatszott.

Kicsit elszorult a szíve, de azért bátran lépett be. Amint betette az ajtót, megállt és körülnézett.

Kicsi helyiség volt, mindössze öt vagy hat asztal volt benne. A piszkos faasztalok mellett olyan emberek ültek, hogy Csáth Magda egy mozdulattal kimenekülést keresett.

A kocsmá tele volt füsttel, szemét égetni és marni kezdte a füst. Nagy volt a lárma és a zaj. Az egyik asztal mellett kártyáztak, a másik mellett részegesen bóbiskoltak, a harmadik mellett veszekedtek és ketten nagy, erős öklükkel úgy döngették az asztalt, hogy a poharak mindig ijedten csörrentek össze.

Az egyik sarokban csak hárman ültek s ezek igen jól mulattak. Ezek voltak a dalolók. Egy félszemű, ragyásképű rongyos cigány ült mellettük és rozoga hegedűjén cincogott nekik. És ott, az ő asztaluk mellett egy sápadt, sovány asszony állott, gyerekek karján, mellette két gyerek és halk, noszogató hangon beszélt az egyik mulatónak. De azok rá sem figyeltek.

Csáth Magda csak állt, állt s minden erejére szüksége volt, hogy erőtlenül, de mégis hallhatóan belekiáltta a kocsmá zajába:

– Varga Mátyás!

Most egy percre csend lett a kocsmában és mindenki odafigyelt, ránézett.

Csáth Magda lüktető szívvel állt. Senki se mozdul. Valaki ezt kiáltotta:

– Nincs itt. Elment.

Egy másik, mély hang visszakiáltotta:

– Nem ment el, te marha! Kint van az udvaron.

– A teremtésit a bitang, mocskos szádnak! Hát ki az a marha? Mi? – az egyik asztal mellől egy magas, vállas férfi ugrott fel dühtől kimeredt szemmel és egy hirtelen mozdulattal a marhához felé dobta poharát.

Annak homlokát előntötte a vér, megtántorodott. Aztán indulatosan kapott széke után és egy hosszú, trágár káromkodással indult a dobáló felé.

Nem verekedtek össze, mert mindkettőt lefogták szomszédai. De azért csapkodtak egymás felé vaskos, piszkos szavakat.

Csáth Magda azt hitte, összeesik.

A dalolók is elhallgattak s egyikük mérgesen fordult az asszonyhoz:

– Eredjete a frászba, míg mérges nem leszek, mert aztán megkeserültek!

Az asszony félénken néhány szót mondott, de a férfi nagy mérgesen szeme közé öntötte pohara tartalmát és fenyegető mozdulattal állt fel.

Az asszony sietve indult. Szája hangtalanul mozgott. Kötényét védőn borította karonülő gyermekére, a másik kettő meg ijedten, szaporán topogott mellette. Úgy ment ki az ajtón, mint egy megvert, agyonhajszolt, kirúgott állat.

Csáth Magda tehetetlenül állott. Nem tudta mit csináljon.

Innen is, onnan is ránéztek. Észrevette, hogy itt is ott is róla beszélnek. Sztelen röhögéseket hallott. Keze öklbeszorult. Nem tudott volna egy percig sem ottmaradni, ha nem gondolt volna a haldokló Varga lányra.

– Itt van Varga Mátyás! – kiáltotta most valaki.

Csáth Magda arrafelé nézett.

Az udvarra nyíló ajtón többen jöttek be.

Csáth Magda megint elkiáltotta Varga Mátyás nevét.

Egy sovány, alacsony, beesett arcú, lógó bajuszú ember közeledett felé. Járása bizonytalan volt. Meg-megbotlott a saját lábában.

– Maga keres engem? – kérdezte akadozó nyelvel.

Csáth Magdát, amint meglátta a részeg Varga Mátyást, előntötte a harag.

– Jöjjön haza azonnal! – mondta parancsoló hangon.

De Varga Mátyás részeg volt s így csak nevetett szélesen és kezével intett:

– Majd... majd... – kezdte nehezen, de Csáth Magda hangja felcsattant:

– Nem szégyelli magát?... A lánya haldoklik, maga meg...

Varga Mátyás elsápadt. Kabult, részeg feje mintha tisztulni kezdett volna:

– Mi történt? – kérdezte bicsakló hangon.

Csáth Magda hangja meghalkult:

– Jöjjön haza, mert a lánya haldoklik...

A részeg férfi megtántorodott és mindkét kezét rácsapta a lány vállára.

– A lányom... a lányom... – hörögte nyögve.

Csáth Magda haragja hirtelen megsemmisült. Megszánta a férfit:

– Hol a kalapja?

A férfi zsebébenyúlt, néhány koronát dobott a pult pléhjére:

– Majd máskor elhozom a többi... – mondta, aztán rongyos, piszkos sapkáját fejébe nyomva kifelé indult.

Kiléptek.

Varga Mátyás megállt egy percre. Nagyokat nyelve kapkodta magába a tiszta esti levegőt. Sokáig állt lehajtott fejjel. Két karja tehetetlenül lógott oldalt.

Csáth Magda is állt, de aztán megsürgette:

– Menjünk, mert... – nem fejezte be.

Varga Mátyás megemelte fejét. Nagy, széles, örvénylő káromkodás tört ki belőle.

Felemelte kezét. Öklösen fenyegetőzött a néma, sötét utcán.

– Jöjjön – sürgette Csáth Magda türelmetlenül s aztán kicsit félénken, halkan tette hozzá – ne káromkodjék.

A férfi megindult. Némán mentek. Csáth Magda lopva figyelte oldalról. Észrevette, hogy nem tántorog. De azért halkan motyogott magában valamit. Hirtelen megállt:

– Nem élet ez! – kiáltotta keserűen és nagyot köpött.

– Hát miért él így? – kérdezte Csáth Magda. – A családja éhezik, maga meg kocsmázik...

Hát azt gondolja...

A férfi megállt.

– Hallgasson! – kiáltotta. – Tudja maga, hogy miért iszom?

A lány hallgatott. A férfi hangja mögül valami tragédia feketéllett.

– Tudja, hogy miért iszom? – kiáltotta bele kétségbeesetten a sötétségbe a férfi.

Csáth Magda a kezével indulást sürgetett.

– Tudja mióta iszom?... – ropogtatta tovább a kétségbeesést a férfi.

A lány megindult.

A favágó nemsokára mellette volt. Pár percig némán mentek.

– Látta a lakásunkat? – kérdezte később Varga Mátyás halkán, de izzó hangon. – Látta azt a nyomorúságos odút? Látta, hogy élünk?... Nem voltam én mindég ilyen rongy, semmi ember... – hangja mindjobban és jobban lobogott. – Csak azóta... Postás voltam... tizenkilenc évig hordtam a leveleket becsülettel... tizenkilenc évig... érti?... s aztán tizenkilenc év után jött ez... az ucca... a nincstelenség... a balta és a pálinka... rongy, bitang élet ez... rongy, bitang ember vagyok... Hej, – kezével nagy, keserves kanyarulatot csinált a levegőben.

Mikor hazaértek és lefelé mentek a szűk, sötét pincelépűcsőn, valami különös, nehéz fojtogató csend áradt lentől felfelé.

Csáth Magda meggyorsította lépteit és kopogtatás nélkül gyorsan nyitott be.

De aztán úgy maradt az ajtónál, fogva a kilincset, döbbsen és némán. Varga Mátyás utolérte és belépett.

Ő is megállt az ajtóban.

Az ágy most a szoba közepén állott és rongyos, de tiszta lepedő volt rajta.

A lány hanyatt feküdt, némán, csendesen, keze mellén össze volt kulcsolva. A petróleumlámpa nem égett, de jobbról, balról két piciny gyertya lobogott.

A Varga lány halott volt.

Kínlódó arca elsimult...

A szobában templomi csend volt. Anyja csendesen, gyengéd kezekkel igazgatta halott gyermekét. Szemkőné is némán segédkezett.

Mikor az ajtó felnyílt és Csáth Magda belépett Varga Mátyással, mindketten az ajtó felé néztek.

Vargáné kiegyenesedett és ránézett az urára. Nem szólt, csak kinyújtotta a kezét. Ebben a mozdulatban benne volt minden. Néma bemutatása a halott gyermeknek, hívás és szemrehányás – s sok megértés az élővel szemben.

Varga Mátyás csak állt, állt, állt az ajtóban.

Sokára megmozdult. Lassú mozdulattal felemelte kezét és levette rongyos sapkáját. Másik kezével mélyen belekotort összes, ritka hajába.

Majd földhöz csapta sapkáját és két lépést tett a halott lány felé.

Megállt előtte és csak nézte, nézte, nézte a sápadt, meredt, hideg arcot.

Feje valahogy hátrabicsaklott és egy hosszú, elnyújtott, hörgésbe vesző üvöltés tört fel belőle.

Aztán sírva zuhant az ágyra...

(Prágai Magyar Hírlap, 1933. III. 28. 5-6. lap)

Karácsony

A kis, nedves, levegőtlen pinceszobában sötét volt. Az asszony valahol a városban szaladgált, ilyenkor mindig lehet néhány koronát keresni, sok üzletben kevés az ember s annyi portékát kell hazaszállítani.

A férfi nemrég jött haza. Kabátját rádobta az ágyra s a sötétben a tűzhely mellett fát keresett. Talált néhány darabot. Tüzet rakott. Aztán egy vedret fogott és felindult az udvarra, hogy vizet hozzon. Két falábával nehezen, szájalmasan botorkált felfelé.

Aztán visszajött és egy lábaskában vizet tett a tűzhelyre. Még tett-vett a tűzhely körül, aztán leült mellé. Egy pléhdobozt kotort elő a zsebéből. Néhány komisz, keskeny cigaretta volt benne. Rágyújtott.

Némán ült a sötétben. Komoran. Hosszan szívta a füstöt, melle nagyokat emelkedett, mikor kilökte száján.

Aztán hazajött az asszony. Meggyújtotta a kis petróleumlámpát és két-három kis csomagot tett az asztalra.

– Mit hoztál? – kérdezte az ura.

– Heringet – mondta halkán az asszony és kibontotta az egyik csomagot. Heringszaggal és hagymaszaggal lett tele a kis szoba.

– Nagyon fáradt vagyok – mondta az asszony és nehezen leült.

Az ura nézett rá:

– Sokat szaladtál? – kérdezte és érdes hangja meleg lett.

Az asszony bólintott.

– Érdemes volt? – kérdezte ismételen a férfi, de hangja most már kemény volt. – Érdemes volt? Lefutod a lábaidat és kiköpöd a tüdődet mert... – hangja úgy bugyborékolts vészesen felfelé s az asszony, aki ismerte urát s tudta, hogy most hosszú, keserves káromkodás következik, felállt és két lépést tett az ura felé:

– János, János, – mondta szomorúan – Hagyd.

A férfi elhallgatott, de mélyen morgott valamit fogai között.

– János... akartam venni neked valamit... de tudod, hogy ennünk sincs mit... hát csak ezt...

A férfi felkapta fejét. Az asszony egy újságpapiros csomagot bontott ki s egy kopott, ócska, divatját múlt, de meleg nyaksájt nyújtott felé.

Az ura önkénytelenül is a nyakához kapott és megráncigálta rongyos, elnyútt ingjét.

– Az ócskásnál vettem – mondta az asszony. – De jó.

A férfi kinyújtotta kezét és átvette. Az asszonyra nézett és szeme fényes volt.

Az asszony még egy kis csomagot adott neki. Cigaretta volt benne. Nem Zóra. Sport. Karácsonyi cigaretta.

A férfi zsebébe nyúlt.

– Én csak ezt – mondta.

Egy kétkoronás kis szappant vett elő.

– Harisnyát akartam, mert láttam, hogy csupa rongy vagy, de nem volt annyi pénzem. Még a legolcsóbbra sem.

– De ez nagyon jó – mondta az asszony – nagyon jó.

Álltak egymással szemközt s ügyetlenül, szokatlanul tartották kezükben az ajándékot, amit egymástól kaptak.

Aztán a férfi megfordult és megpiszkálta a tüzet. Egy újságpapirossal rágyújtott. A Sportra.

Hosszan fújta a füstöt. Szaporán.

Lefelé jövő léptek dobogása hallatszott s a sötétségben bizonytalanul motoszkáló kéz kapargálása. Az asszony kinyitotta az ajtót.

Két hölgy lépett be. Két elegáns, prémkabátos hölgy. A kis pinceszoba tele lett parfümmel. Cigaretta füst, hagymaszag és parfüm keveredett.

A két hölgy orra kicsit elfacsarodott a dohos, nehéz levegőtől. A munkás meg felesége melle megnehezedett az émelyítő parfümtől.

A nők hangosan és barátságos hangon köszöntek.

A férfi komoran, feketén fogadta. Az asszony várakozón nézett rájuk.

Az egyik hölgy megszólalt és egy csomagot tett az asztalra.

Az asszony meg a férfi némán néztek rájuk és meredten hallgattak.

Az asszony aztán megszólalt.

– Az Isten fizesse meg jószágukat, köszönjük szépen, hogy ránk is gondoltak... – kezét akart csókolni az egyiknek.

– Csak hagyja jó asszony, csak hagyja jó asszony... – mondta a hölgy – ma karácsony van s a karácsonyi öröm és glória minden lakásba belecsengi diadalmas muzsikáját.

Az asszony érthetetlenkedve hallgatta s egész másra gondolt:

– Ha valami munkát tetszene tudni szerezni nekem, meg az uramnak. Már november óta nyomorgunk. Az uramat akkor tették ki az állásából és én is hiába keresek munkát. Tetszik tudni az uram a Gazdacskó féle gyárban volt és szépen keresett mindig, pedig mind a két lába fából van, de tönkrement a gyár... azért vállalunk akármilyen munkát...

A két idegen hölgy sietve mondta:

– Nézze jó asszony, nekünk most nincs időnk erre... még sok helyre kell mennünk...

Isten áldja magukat. – sietve, gyorsan mentek el.

A két ember ott maradt egyedül.

Az asszony a csomaghoz ment. Kibontotta.

– Liszt van benne... – kiáltotta örömmel. – Meg cukor... Meg rizs... meg zsír...

A férfi is közelebb lépett és mondani akart valamit, de egy hang kiáltott le hozzájuk az udvarból:

– Szafcsikné asszony... Szafcsikné asszony... Itthon van?

Az asszony az ajtóhoz ment és kinyitotta.

Az udvaron a lépcső végén Veresné állott, egy öreg, hozzájuk hasonló szegényasszony, aki ott lakott fent az udvarban leghátul egy kicsi konyha-szobában.

Az asszony felkiáltott:

– Itthon vagyunk...

– Az ura is? kérdezte Veresné.

– Ő is.

– Csak azt akartam mondani, hogy jöjjenek fel hozzám.

Bobajkát főztem. A fiam felesége küldött egy kosárával.

– Meg más mindent is. – Ők nem jöhetnek, hát jöjjenek fel, jó?

Akkor már a férfi is ott állott a felesége mellett és felfelé nézett.

– Felmegyünk – mondta a felesége helyett – köszönjük.

Majd mi is viszünk valamit.

Aztán betették az ajtót.

– Mit vigyünk? – kérdezte az asszony.

– Nem tudom – mondta a férfi.

Az asszony a asztalhoz lépett.

– Hátha... – mondta a férjének bizonytalanul és ránézett az egyik csomagra...

A férfi bólintott.

Az asszony felkapta az egyik csomagot. Rizs volt benne.

– Tégy még a tűzre – mondta az urának, miközben a szekrényből elővette kendőjét.

Felindultak.

Mikor keresztül mentek az udvaron, a férfi megállott egy percre.

A máskor lármás udvaron most csend volt. Mintha senki sem lett volna otthon.

Hideg volt. A hó keményen csikorgott lábaik alatt.

Az udvar végéről egy piciny petróleumlámpa fénye világított feléjük barátságosan.

Az asszony előre ment. Kendője alatt szorongatta az ajándékba kapott rizst, – melyet ajándékba vitt.

A férfi még állt. Felnézett az égre. Az ég tiszta, csillagos volt.

Mintha hunyorgattak volna a csillagok.

Kicsit fázott. Nyakán szorosabbra vette a sált.

És amíg keze a puha sállal babrált, megindult ő is.

Szembe nézett a piciny fénnel. Kihallatszott a két asszony hangos beszéde.

Megint az égre nézett.

Béke és csend volt.

– Karácsony van – gondolta és melle megmelegedett.

Aztán belépett az édes, mákos illatú szobába.

(A Nép, 1930. XII. 25. 6-7. lap)

Haragosok

Szabóné asszony boldogan jött haza a piacról. Kopott, toldozott-foldozott kosarából egy vékony, ijedten pislákoló csirke nyújtogatta a nyakát.

– Mi az Szabóné asszony? Csirkét vett? – kérdezte Nagyné, a szomszédasszony, aki éppen vízért volt az udvaron.

– Vettem egyet. Tudja Nagyné asszony, minden évben kétszer veszek csirkét. Felesbe persze. Már egy egész párra nem telik. – tette hozzá kissé szomorúan. – Kétszer egy évben. Húsvétra, meg Bözsike születésnapjára. Szereti a lelkem a csibehúst. Hát legyen meg az öröme. Úgy se telik akármikorra.

– Jó is ám a csibehús. – felelt a másik asszony.

Aztán kikérdezgette, hogy vette, mennyit kértek érte, megemelgette elég nehéz-e s aztán megnyugtatta Szabónét, hogy jó vásárt csinált.

Szabóné boldogan és büszkén vitte kis konyha-szobájába a csirkét. Bözsi örült még csak igazán a csirkének. Mindjárt el is keresztelte, barátkozott vele és kenyérmorzsával etette.

Tíz perc múlva már a kis ház minden lakója – no nem volt nagyon sok – tudta, hogy Szabóné csirkét vett, felesbe, jól vette, nehéz csirke, öt koronát alkudott le az árából.

Csak Molnárné biggyesztette fel ajkát a hírre. Mert Molnárné régi haragosa volt Szabónénak. Valami csekélységen, csip-csup dolgon kaptak össze – csak egészen kis dolgokból válik nagy harag – s Molnárné erősen tartotta a haragot.

Különben is mindig bizonyos lenézéssel kezelte Szabónét, aki csak szegény özvegy volt és délelőtti takarításból, délután lapkihordásból, meg éjszakai mosásból tartotta úgy ahogy, magát és lányát.

Molnárné pedig! Nagy tekintély volt a házban! Férje szakmunkás volt, sőt valami üzemvezető, bizony majdnem olyan okos ember, mint a gyári mérnök úr.

De meg is látszott rajtuk. A férfi mindig komoly és kimért volt, nem állt össze akárkivel beszélgetni. Molnárné pedig még büszkébb volt, mint a férje. Ő volt a hangadó a házban. S bár a többi asszonyok sokszor érezték, hogy nincs igaza, mégis meghajoltak tekintélye előtt.

– Csirke! Éppen Szabónénak kell csirke! – mondta Molnárné most is bizonyos megvetéssel. – Egy héten hét napig éheznek, de csirke az kell nekik!

– Hát Istenem – mondta bátortalanul az egyik asszony – akármilyen szegény is az ember, egyszer-kétszer mégis csak ünnep van és ilyenkor...

– Hát ünnepeljen – vágott közbe Molnárné – nem mondom, hogy ne ünnepeljen. De ha nem telik, hát nem telik. Most csirkét vett, de a hozzávalót majd tőlünk kéri kölcsön soha vissza nem adásra.

– Hiszen jó szívvel segítjük – szólt egy másik asszony.

– Amíg nekünk van, hadd legyen neki is. Nehezen keresi meg úgyis az életet.

– Akkor vegyen marhahúst, az olcsóbb! Azzal is ünnepelhet az, aki hetenkint csak egyszer eszik húst. Ne akarjon több lenni, mint ami... Mintha bizony gyomorgörcsöt kapna, ha nem enne csirkét! – kelepelt Molnárné és gyorsan pergő nyelve elhallgattatta a többieket.

Így intéződött el a Szabóné féle csirke ügy az első napon.

S aztán sokáig szóba sem került.

Csak Szabóné etetgette, dédelgette, hadd hízzék a nagy napig.

S a kis ház élte rendes életét, addig amíg... Amíg egy napon megbetegedett a csirke. Az egész ház tudta a megbetegedést. Szabóné kisírt szemmel járkált, úgy reszketett azért a kis csirkéért, mint más ember egész vagyonáért. S a kis ház lakói vele együtt reszkettek.

– Hogy van a csirke?

– Mit csinál a csirke?

– Még beteg?

– Eszik már?

Így hangoztak a kérdések naponta százszor is. És Szabóné asszony százszor feleltetett. Elmondta, hogy gubbaszt, hogy búsul, nem akar enni, nem akar inni, lekókadta a feje, csak ül, ül, szomorúan s olyan fájdalmasan pislog kis szemével, csaknem hogy könnyek nem potyognak belőle.

Aztán még nagyobb betegség jött. A Molnárné egyik kis fia, a Lacika lett beteg. Komoly beteg, nagy beteg. Orvos is jött hozzá. Először csak egyszer, aztán mér kétszer-háromszor is naponta.

Meghült a gyerek. Tüdőgyulladást kapott. Nagy láza volt. És kisírt szemmel járkált Molnárné is.

S a kis ház lakói most a másik beteg iránt érdeklődtek.

Szabóné is hallotta, hogy beteg, nagy beteg a Molnár Lacika és az ő szíve is megindult. Szeretett volna egy-két meleg szót mondani haragosának, de hát nem mert, félnék asszonyka volt, azt várta, hogy ő szóljon előbb, mert hátha rákiált haragosan.

És akármennyire is búsult beteg csirkéje miatt, titokban, szíve mélyén hálát adott a jó Istennek, hogy csak a csirkéje beteg, Bözsikéje egészséges.

S aztán másnap megtörtént a tragédia.

Kimúlt a kis csirke

Szabóné asszony bizony keservesen megsiratta, nem szégyellte, megsiratta. Hogyne is sírt volna. Az évenkénti kétszeri csirkéből az egyik már nincs! Pedig milyen nehéz volt a pénzt megszerezni hozzá.

S a kis ház lakói is mind csaknem megsiratták. Éppen ezt a szomorú esetet tárgyalták az udvaron, mikor az orvos jött ki Molnáréktól. Molnárné a kapuig kísérte. Az asszonyok bevárták, míg visszajő.

– Hogy van Lacika? – kérdezte az egyik, mikor Molnárné visszajött.

Molnárné arca felragyogott:

– Hál Istennek, már nincs komoly baj. Most mondta az orvos. A veszély elmúlt, jövő héten talán már itt ugrálhat az udvaron, ha elég erős lesz.

Az asszonyok megkönnyebbültek, de mindjárt szomorúbbak is lettek. Mert annál szomorúbbá lett a Szabóné esete. Molnáréknál nincs baj, de szegény Szabóné asszony...

– Maguk hát örülhetnek Molnárné asszony – mondta az egyik – de szegény Szabóné...

– Mi történt Szabónéval? Csak nem beteg a lánya? – kérdezte részvétellel Molnárné, mert az anyai aggodás, amin az utóbbi napokon keresztülment, meglágyította szívét és érzékenyebbé tette mások bánata iránt.

– A lányának nincs baja, hanem az ünnepi csirke... az ünnepi csirke bizony felfordult. Megdőglött.

Molnárné szó nélkül állt. Állt egy ideig, majd megfordult és bement lakásába.

– Nincs szíve ennek az asszonynak – vélte az egyik asszony utánanézve, aztán ki-ki munkája után ment. Molnárné pedig elgondolkozott. Gondolkozva tett-vett gyógyuló fia körül.

Most, hogy a fia már nem volt veszélyben nagy-nagy öröm váltotta fel az aggodalmat. És szégyellte magát. Hát ő is nem mindent megtenne gyermekeiért? És azért szidta Szabónét, mert az nagyon szereti egyetlen leányát? Hát nincs jobb dolga neki, mint Szabónénak? Él a férje, munkája van, jól keres, szépen, rendesen nevelhetik gyermekeiket s az a szegény Szabóné... mennyit dolgozik... mennyit küszködik... egyedül, özvegyen... s az a kis öröm, amit lányának akart szerezni... nincs már...

Szabóné pedig ezalatt siratta kis csirkéjét. Bözsi is siratta.

– Úgy bizony Bözsikém, holnap nem lesz csirke... – mondta könnyesen lányának – látod nincs... nem lehet... másikat nem vehetek... no, ne sírjál angyalom, majd húsvétra kettőt veszek...

Hirtelen nyílt az ajtó. Szabóné megfordult. Molnárné állt a küszöbön. Kicsit zavart volt, kicsit elfogódott. Egy csirkét tartott a kezében. Csendesen, lassan, szinte félénken szólt:

– Szabóné asszony... hallottam, hogy megdőglött a csirkéje... nekem van több... hoztam egyet... fogyasszák el egészséggel... meggyógyult a Lacika, hát legyen öröme másnak is... én... – többet nem tudott mondani, mert összeszorította torkát a sírás, csak nyújtogatta Szabóné felé a csirkét.

Szabóné csak állt, állt, mozdulatlanul, némán, aztán lassan-lassan megeredt a könnye, de ez már a boldogság és öröm könnye volt. Aztán maguk sem tudták hogy történt, a csirke az ujjongó Bözsi kezében volt és a két asszony, a két haragos egymást átölelve sírt.

- Hála a jó Istennek! Hála a jó Istennek! – tördelte Szabóné. Az egyik hála Lacika egészségéért szólt, a másik a csirkéért. – Mégis csak van szíve Molnárnénak – állapították meg a többi asszonyok később és még nagyobb tisztelettel néztek Molnárnéra, mint eddig.

(A Nép, 1927. III. 13.)

Ima Salkaházi Sára boldoggáavatásáért

Mennyei Atyánk! Te elfogadtad Szent Fiad jegyesének, Salkaházi Sára testvérnek önkéntes életáldozatát. Kérünk, hogy a mai, gyűlölettől megosztott világban az ő példája szítsa fel az egységre és a szeretetre való törekvést az emberszívekben, közbenjárása pedig teremje meg a krisztusi testvériség és irgalom bőséges gyümölcseit!

Ámen.

* * *

Imameghallgatásokat kérjük a következő címre küldeni:

Esztergom-Budapesti Főegyházmegyei Hivatal
1014 Budapest, Úri u. 62.